Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болга Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 181 (12571) | 1984 чылдың август 5, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

РОССИЯНЫҢ ХОВУЛАРЫНДА

КОСЬМОДЕМЬЯНСК (Марий АССР). Даг-Марий районнуң тараажылары күзүн чаштырган культураларның дүжүт ажаалдазын бедик темпилиг чорудуп турар. Тараа дүжүдүнүң ажаалда-транспорт бүгү комплекстериниң ажылы тараа культураларының дүжүдүн ажаап алыр темпилерни дүргедедиринге идигни берип турар. Дүжүт ажаарының аргазын шөл бүрүзүнге таарыштыр ажыглаан. Узун сыптыг болгаш турум тарааларны комбайннар-биле дорт кестирип, бастырып турар. Ажыл-агыйларда тарааны арыглаары, сорттаары, кургадыры дүн-хүнде үзүктелиишкин чок чорууп турар.

ОРЕНБУРГ. Соль-Илецк районда XX партсъезд аттыг болгаш «Тайбың дээш демисел» колхозтарда тараа культураларының дүжүдүн ажаап алырын бүрүн дооскан. Звено бүрүзү бодунуң нормазын хүн бүрүде ажыр күүседип, ажаалданы бедик шынарлыг чорудуп келген. Областа ниитизи-биле 1,3 миллион гектарның тараазын бастырган.

АРХАНГЕЛЬСК. Архангельск областың ажыл-агыйлары тарааны кестирер, бастырар ажылдар-биле чергелештир келир чылдың часкы тарылгазынга белеткел ажылдарын калбартып эгелээн. Областың соңгу девискээнде кара хөрзүннүг эвес черлерге күзүн чаштырар культураларның тарылгазы кидин түлүк чорууп турар. Бо чылын обласка 23 муң гектар шөлге күзүн чажар культураларны тарыыр.

БАРНАУЛ. Чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга белеткел ажылдарын Алтайның тараа хүлээп алыр бүгү пунктулары чогуур үезинде бүрүн дооскан. Элеваторларга бедик бүдүрүкчүлүг технологтуг шугумнарны, тараа кургадыр күчүлүг агрегаттарны тургускан, КаМАЗ-тардан болгаш трактор поездилеринден тараа дүжүреринге ажыглаар дериг-херекселдерни эптээн. Тараа хүлээп алыр бүгү черлер дүн-хүнде үзүктелиишкин чок ажылдаар.

(СЭТА).

СОВЕТТЕР, МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунга эш К. У. Черненко «Күрүне планының күүселдези дээш сагыш салырын, харын-даа дүвүрээзинни минутада-даа соксадып болбас ужурлуг бис. Бо чылын план күүселдезин үзер, ажыл-херекти чедир кылбас чорук дээш негелде кажангызындан-даа артык шыңгыы болур...» деп чугаалаан.

Ол сөстерни удуртулга болдуруп ажыл-ишти дыңзыг холдар-биле сегирип алыр үе ам кедээ ажыл-агый ажылдакчыларында келген. Мал чеминиң белеткели чоруп турар, дүжүт ажаалдазы чоокшулаан. Бо сорулгаларны канчаар шиитпирлээр болдур бис, келир чылдагы мал кыштаглаашкыны, малдың продуктулуу оон хамааржыр. Даартагы эът, сүт, дүк болгаш өске-даа чүүлдер бөгүнгү сагыш салыышкынны, шудургу ишти негеп турар. Бөгүн сулараар болза, даартагы түңнел эки эвес болур.

Кедээ ажыл-агый болгаш агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларының хөгжүлдезиниң талазы-биле айтырыгларны СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунга, партия Тыва обкомунуң III Пленумунга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының тоску сессиязынга чугаалажып көрген. Партия болгаш чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында сөөлгү чылдарда бистиң кедээ ишчилеривис дыка херии базымнарны кылган. Эрткен үш чылда эът бүдүрүүшкүнү мурнундагы беш чылдың ол үезинден 9.3 хуу, сүт — 5,5 хуу, чуурга — барык ийи катап өскен, бо талазы-биле үш чылдың планнары чедиишкинниг күүсеттинген. Бо чылдың баштайгы чартыында көргүзүглер багай эвес. Эътти республика эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге, 277,6 тонналы, дүктү —57,4 тонналы хөйнү бүдүрген. Эът бүдүреринге Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Сүт-Хөл, Улуг-Хем, Тожу, Каа-Хем болгаш өске-даа, дүкке — Барыын-Хемчик, Таңды, Тес-Хем, Эрзин, Кызыл районнар өзүлделиг ажылдааннар.

Кедээ ишчилерниң мурнунда салдынган кол сорулга болза, чедиишкиннерни улам быжыглаары, бар четпестерни чайладыры, мурнакчы коллективтерден үлегер алыры, дуржулганы байлакшыдары, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткууру болур. Бо сорулгаларны чедиишкинниг күүседири чер-черде совет органнарының, ооң депутаттарының, доктаамал комиссияларының чогаадыкчы идепкейинден, салдынган сорулганы медереп билип турарындан кол хамааржыр.

Улус депутаттарының чер-чер Советтери боттарының хүн бүрү ажылынга кедээге экономиктиг ажылды экижидерин, коллективтиг керээни болгаш бот-орулга-чарылганы кедээ ажыл-агый кампаниязында хаара туттунган бригада, звено бүрүзүнге ажыглап киирерин чугула кичээнгейге алыр ужурлуг. Ындыг турбуже, Тес-Хем, Өвүр, Каа-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларында ону ужур эдертип турарындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедивейн. сагылга-чурум экиживейн турар. Бо районнарны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чоокта чаа болган сессиязынга шүгүмчүлээн-даа болза, олар ам-даа оон түңнел үндүрбээн.

Юбилейлиг чылда мал чеми белеткээр, дүжүт ажаар техниканың белеткеп алганы чамдык ажыл-агыйларда четпес. Ол техниканың септелгези ам-даа куду шынарлыг, темпизи база оожум. Бо хүннерге чедир тараа ажаар комбайннарның чүгле 80 ажыг хуузу, картофель ажаар машиналарның алдан хире хуузу, силос ажаар комбайннарның чартыы белеткеттинген. Чамдык районнар механизатор кадрларның чедишпезинден тракторларның болгаш комбайннарның ийи ээлчег-биле ажылдаарын хандырып шыдавайн турар.

Бо ажылдарны бедик деңнелге тургузарынга бүгү Советтерниң организакчы, политика-кижизидилгелиг, күүсекчи болгаш хыналда ажыл-чорудулгазы негеттинип турар. Ону боттандырар күш оларда бар. Улус депутаттарының Дээди болгаш чер-чер Советтеринде 3847 депутат соңгуткан. Олар 112 чер-чер Советтеринде, бир хоорай, 14 район, район чагырглалыг 4 хоорай Советтеринде бактаап турар.

Мындыг күштү улам долу ажыглаар аргалар чогаадыкчы ажыл-иштен кол хамааржыр. Кедээ ажыл-агый кампаниязы калбарып турар участокка депутаттар бөлүктерин, улусчу контрольдуң постуларын тургузуп, оларның ажылын доктаамалчыдары чугула. Ук бөлүктерниң болгаш постуларның кежигүннери кедээ ажыл-агый кампаниязында хаара туттунган кижилерниң ажылын хайгаараары, камналга болгаш хумагалал айтырыын шиитпирлээри, салдынган сорулгаларны күүседири-биле чергелештир оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузары дээш сагыш салыр ужурлуг. Бачым иштиң үезинде садыг болгаш амыдыралдың өске-даа хандырылгазы үзүктелип, артык кезектер чедишпейн барып, ажылга саадаашкыннар үнүп келир болза, дүвүрээзинни бир дугаарында бөлүктерниң болгаш постуларның кежигүннери көдүрерге дээштиг болгаш ажыктыг болур. Бо ажылга депутаттарның болгаш хайгыылчыларның идепкейи херек.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко Москваның Куйбышев соңгулда округунуң соңгукчулары-биле ужуражыышкын үезинде чугаазынга кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге хамаарыштыр чамдык чедиишкиннерни демдеглеп тура, «Эки организастаан шудургу ажыл берге байдалдарда безин бодунуң түңнелдерин бээр... Ам тодаргай чугаа болза, кижилерни мобилизастаарының, бүгү техниканы белен байдалга тургузарының, хову ажылдарын тода организастаарын хандырарының дугайында чугаа чоруп турар» деп чугаалаан. Бо дээрге республиканың совет болгаш өске-даа ажыл-агый органнарының мурнунга салган тодаргай сорулгадыр. Чугула кампания үезинде чүгле кедээ ажыл-агыйда хаара туттунганнарны эвес, албан черлериниң, бүдүрүлгелерниң, организацияларның коллективтерин калбаа-биле киириштирери, тракторист-машинистерни болгаш өске-даа механизатор кадрларны эвилелдээри, масса-политиктиг ажылды күштелдирери, планныг онаалданың күүселдези дээш чогумчалыг байдалды тургузары —ол сорулганың күүселдези.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге үндезилээш, он ийиги беш чылда экономиканы интенсификастаар талазы-биле СЭКП Ленинград обкомунун чорудуп турар ажылының дугайында

СЭКП Төп Комитеди СЭКП Ленинград обкомунуң он ийиги беш чылда эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге үндезилээш экономиканы интенсификастаарын дүргедедир талазы-биле чорудуп турар ажылының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Ленинград хоорайның болгаш Ленинград областың улус ажыл-агыйынга эртем-техниктиг чедиишкиннерни ажыглап киирерин дүргедедиринге үндезилээш, экономиканы интенсификастаарының девискээрадыр программаларын ажылдап кылыр талазы-биле Ленинград областың партия организациязының инициативазының чугулазын хүлээп алган доктаалда айтып турар. Ажылдап турар бүдүрүлгелерни техниктиг эде дерииринин болгаш чаартырының, бар бүдүрүлге база эртем-техниктиг курлавырларны улам эки ажыглаарының, комплекстиг механизацияның болгаш автоматчыдылганың, чаа техниканы болгаш депшилгелиг технологтуг чорудулгаларны калбаа-биле ажыглаарының ачызында он ийиги беш чылда бүдүрүлгениң ажыктыын үскүк бедидеринче ук программа угланган.

Программада төлевилеттинген демчеглерни боттандырары экономиканың хөгжүлдезиниң темпилерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин дүргедедир база ооң күселиг-биле он ийиги беш чылда бүдүрүүшкүн хемчээлиниң бүгү немей өзүлдезин алыр, холбиле болгаш дузалал ажылдарда хаара туттунган ажылчыннарның санын кызырар арганы бээр. Камналга чурумун күштелдирер, техниканы болгаш технологияны сайзырацгайжыдар талазы-биле хемчеглер продукцияның материал чарыгдалын эвээжедирин база ооң бот-үнезин чиигедирин хандырар. Продукцияның шынарын экижидеринче улуг кичээнгейни салган, ооң хевирлериниң кол кезиниң талазы-биле чурттуң болгаш делегейниң эң бедик деңнелинге ону чедирери көрдүнген.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң идип үндүргени он ийиги беш чылда болгаш оон-даа ыңай улуг хуусаада чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының талазы-биле принципиалдыг айтырыышкыннарын боттандырарының дээштиг хевири деп ол бүгүнү СЭКП ТК үнелеп көрген.

Он ийиги беш чылда болгаш оон-даа ыңай улуг хуусаада планнарны белеткээрде бүдүрүлгени организастаарының ажыктыг хевирлерин, саналга техниказын калбаа-биле ажыглавышаан, янзы-бүрү ажыглалдыг автоматчыткан системаларны ажыглап киирерин, ажылдап кылырын база боттандырарын, а ол ышкаш улуг девискээр-бүдүрүлге комплекстеринге эртем-техниктиг депшилгени планнаарының болгаш эргелеп башкарарының Ленинград дуржулгазын ажыглаарын ССРЭ-ниң Күрпланга, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга дааскан.

Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин ажыглап киирерингe үндезилээш бүдүрүлгени интенсификастаарын дүргедедир талазы-биле ажылдың дуржулгазын солчур талазы-биле семинар-чөвүлел хуралды 1985 чылдың бирги чартыында Ленинградка эрттирер дугайында шиитпир хүлээп алдынган. Ленинградтың бүдүрүлгелеринде бааза болур автоматчыткан бүдүрүлгелерни, цехтерни болгаш участоктарны тургузарының чедип алган дуржулгазын удуртукчу кадрларны болгаш специалистерни өөредиринге калбаа-биле ажыглаар.

Ажылдап кылыышкыннарны сайзырацгайжыдарын болгаш программада көрдүнген даалгаларны херек кырынга күүседирин эртем-методика талазы-биле удуртуруун болгаш контрольдаарын ССРЭ-ниң Күрпланга, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга сүмелээн.

Партия хооркомнарының болгаш райкомнарының, партия эге организацияларының организакчы база политиктиг ажылын он ийиги беш чылда экономиканы көдүрериниң база ооң ажыктыын бедидериниң чугула чепсээ болур төлевилеттинген программаның даалгаларын боттандырарынче, күш-ажылчы коллективтерни 1984 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни ыяап-ла күүседиринче, бо беш чылды чедиишкинниг доозарынче бүгү талалыг мобилизастаарынче угланырын СЭКП Ленинград обкомунга дааскан.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, партия крайкомнары, обкомнары, хооркомнары болгаш райкомнары күш-ажылчы коллективтерниң кичээнгейин он ийиги беш чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң күжениишкининиг планнарын ажылдап кылырынче мооңнээр ужурлуг. Бүдүрүлгениң хөгжүдериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, материалдыг болгаш саңхөө курлавырларын камнаарының, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң болгаш шынарын экижидериниң немелде курлавырларын дилеп тыварынче ажылчы чоннарны мобилизастаар. Эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин ажыглап киирерин дүргедедиринге үндезилээш бүдүрүлгени интенсификастаарын күштелдирериниң аргаларын идепкейлиг ажыглаар.

Эш Г. Ч. Ширшинни Ленин орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга ачы-хавыяалары дээш база төрүттүнгеш хүнүнден бээр бежен харлааны-биле холбаштыр СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Григорий Чоодуевич **Ширшинни Ленин** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ЧЕРНЕНКО.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1984 чылдың август 3.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Чурттуң транспортунуң системазынга демир-оруктарның ужур-дузазы кайгамчык улуг. Улус ажыл-агыйының чугула адырларының бирээзи—демир-орук транспорту бодунуң ажылын шиитпирлиг сайзырацгайжыдып турар.

Чурттуң бүгү каң оруктарының коллективтери аар чүүктер сөөртүр составтар ышкаш, чугула ындыг курлавырны улам-на калбаа-биле ажыглап, сагылга-чурумну быжыглап, даандырган ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харысалгазын бедидип турар. Ажылдың ол кол угланыышкынынга демир-орукчулар пассажирлерни хандырарын улам ыңай экижидериниң аргаларын дилеп, тып турар. Пассажирлерни хандырарын экижидер дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ээлчеглиг хуралынга чугаалажып көрген болгай. Ол айтырыгның улуг хемчээлдиг болгаш чугула социал ужурдузазын демир-орукчулар эки билип, харысалгалыг ол сорулганы чедиишкинниг күүседиринге бүрүн шиитпирлиг.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр адырның ажылын сайзырацгайжыдар дугайында Демир-орукчунуң хүнүнге тураскаатан байырлыг хуралдың киржикчилери чугаалажып көрген. Ол хурал август 3-те Москвага болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Г. А. Алиев, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, бүдүрүлге мурнакчылары, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери байырлыг хуралдың президиумунга олурган.

Орук харылзаалар министри Н. С. Конарев илеткел кылган.

(СЭТА).

Мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айы чорууп тур

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛ

СЭКП Каа-Хем райкомунуң бюрозу, улус депутаттарының район Совединиң күүскому, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкому болгаш ВЛКСМ райкому ниитиниң малынга мал чемнери белеткээр талазы-биле шалыпчы айның бирги он хонуунда социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни илереткен.

Районга мал чемнери белеткээн хүнден эгелээш, август 1-ге чедир ниитизи-биле 2500 тонна сигенни, 5896 тонна сенажты, 693 тонна витаминниг сиген далганын, 387 тонна силосту белеткээн. Бирги шалыпчы он хонукта 1523 тонна сигенни, 4021 тонна сенажты, 294 тонна витаминниг сиген далганын, 378 тонна силосту белеткээнин демдеглээн. Ол дээрге шалыпчы айның планының 23,5 хуузу болган.

Шалыпчы айның баштайгы он хонуунуң социалистиг чарыжынга бирги черни «Совет Тыва» совхоз ээлээн деп санаан. Ийиги черни «Ленинчи орук» совхозтуң мал чемин белеткелчилери чаалап алган болгаш шилчиир вымпелди акша шаңналы-биле кады тывыскан. Чарыштың бирги черин ээлээн «Совет Тыва» совхозка СЭКП райкомунуң, райхүүскомнуң, профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады бурунгу хүн байырлыг байдалга кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы В. Есипов тывыскан.

Бо совхозтуң аът-биле сиген кезер машиналарлыг база хол кадыры-биле сиген кезип турар Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Б. Салчакка удурткан звенозу чедип алган бедик көргүзүглери дээш СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң бирги чергениң шилчиир вымпели болгаш акша шаңналы-биле шаңнаткан. Ол ышкаш юбилейлиг чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрер база ону күрүнеге садар талазы-биле планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседип, районнуң ажыл-агыйларының аразынга социалистиг чарышка ийиги черни бо совхозтуң ажыл-ишчилери ээлээш, шилчиир вымпел-биле база шаңнаткан.

Шаңналдарны хүлээп ап тура, «Совет Тыва» совхозтуң директору С. Д. Седен-оол, хол кадыры-биле мал чемнери белеткеп турар мурнакчы звенонуң удуртукчузу Б. Салчак шалыпчы айның ийиги он хонуунда база-ла бедик темпилиг ажылдап, малга быжыг чем-суурну тургузар дээш бүгү бар арга-курлавырларны чөп ажыглап тургаш, Совет Тываның 40 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш ийи дакпыр күжениишкиниг ажылдаарын хүлээнгенер.

Д. МОНГУШ.

АРБЫН ДҮЖҮТТҮ АЛЫР ДЭЭШ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының тараалаң шөлдеринде суггатчы алды звено ажылдап турар. Ол звеноларның тараажылары боттарында быжыглаан участоктарында 570 га тараа культураларының, 360 га тарымал сигенниң ийиги өзүм суггадын дооскан. Чайгы өзүмнер эки дүжүт болурун бадыткап турар.

Звено бүрүзү тараа культураларының гектар бүрүзүнден 16 центнерлен эвээш эвес дүжүттү алырын хүлээлгелеринде киирген.

Аныяк коммунист Серго Свердловтуң удурткан мал чеми белеткээр бот-орулга-чарылгалыг звено 310 га кукурузаның өзүм суггарылгазын шынарлыг чоруткан. Бир гектардан-на кукурузаның 180 центнер ногаан массазын алырын планнап турар.

Б. ОНДАР.

Сүт-Хөл район.

ЧУРУКТАРДА: Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң сиген шөлдеринде ажыл хайнышкынныг. Ында Кур-Чер кедээ Совединиң ажылдакчылары, совхозтуң тудуг ажылчыннары шөлдерде бо чылдың чаагай үнген сигенин кезип ажаарынга шалыпчы күш-ажылчы үлүүн киирип турар. Ол коллективтерниң ажыл-ишчилери мал чемнери белеткээр планныг даалгазын чоокку хүннерде күүсеткеш, пландан ажыр мал чемнерин кезип, ажаарын үргүлчүлээрлер. Совхозтуң сантехниктериниң сиген белеткээр планы — 10 тонна. Ону Николай Оюн удурткан ажылчыннар чедир күүседир дей бергеннер. Суурнуң пенсионерлери база идепкейлиг киржип турарлар. Оларның аразында Ооржак Нимажапович Монгуш, Нима Серенмааевич Ондар хол кадыры-биле шалыпкын кезип турарлар (солагай талада чурукта).

Он талакы чурукту «Шамбалыг» совхозтуң төвүнде АВМ-де ажыл-иш үезинде тырттырган. Ында витаминниг сиген далганын серилиг кажааларда чыып үндүрүпкен. Ажылдап турарларның хөй кезии суурнуң аныяктары. Клара Ооржак, Ондар Чечек, хоочун ажылчын Монгуш Сатовна Экерчап хүннүң чарыжының мурнуу одуруунда. Совхозтуң үшкү бригадазының шынааларындан кескен сигенни чүък машиналары соксаал чок эккеп-ле турар. АВМ-ниң деригезинче ону уруп-ла турар. Саазын ак шоодайларга ажылчыннар сиген далганын долдур урдурарлар. Мал чемнерин дажыглаан машиналарның бирээзиниң чолаачызы Иргит Дадар-оол элээн каш рейсти кылып, ногаан массаны эккелдим диди. Хегдирген сиген далганының шоодайлакчызы Люба Монгуш (чурукта) «кылган ажылывыс бо» деп айытты.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Орбитадан медээлер

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). «Салют-7» эртем станциязынга Леонид Кизимниң, Владимир Соловьевтуң болгаш Олег Атьковтуң узун хуусаалыг орбита ужудуушкуну үргүлчүлеп турар.

Эрткен хүннерде экипажтың ажылдарының программазынга физиктиг болгаш медицина шинчилелдери, станцияга регламент ёзугаар арыглал хемчеглери, дараазында шенелделерни кылырынга дериг-херекселдерни болгаш аппаратураны белеткээри кирген турган.

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының специалистериниң даалгаларын ёзугаар космонавтылар чер кырының ээлчеглиг хайгаарал шинчилелдерин кылганнар. Физиктиг шинчилелдерниң программазынга дүүштүр чер агаарында космос уксаалыг аэрохүлденчек каъттарын тодаргайлаар талазы-биле шенелдени боттандырган. Ол шенелдени электроннуг фотометрни ажыглавышаан кылган болгаш аэрохүлденчек каъттарны өттүр сылдыстарның чырыын хемчээп көрген.

Экипаж кежигүннериниң кадыкшылының байдалын болгаш ажылдаар аргалыын тодаргайлаар сорулга-биле медицина шинчилелдерин кылган, ылаңгыя шөлээн байдалдарда чүректиң биоэлектриктиг идепкейлиин шинчилээн болгаш хемчээлдиг күжениишкин үезинде ханң эргилдезиниң байдалын хынап көрген. Шинчилеп көрүүшкүннерниң түңнелдерин ёзугаар алырга, космонавтылар кадык-шыырак болуп турар. Командирниң судалының минутада согуушкуну 66, бортинженерниң—68, космонавт-шинчилекчиниң—60 болган. Командирниң хан базыышкыны 110,70, бортинженерниң — 115,65, космонавт-шинчилекчиниң—110,75 миллиметр.

«Салют-7»—«Союз Т-11» эртем-шинчилел орбита комплекизиниң борт системалары чогумчалыг ажылдап чоруур.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ:

удуртулганың стили болгаш методу

СОҢГУЛДАЛЫГ АКТИВ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленуму бүдүрүлгениң адыр бүрүзүнге күрүнениң, күш-ажылдың күүсекчи сагылга-чурумун быжыглаарын, ажылга организастыг, ажыл-херекчи чорукту бедидерин, социалистиг чарышты калбартпышаан, экономиканы интенсивтиг хөгжүдерниң аргаларын долу ажыглаарын айыткан. Ол сорулгаларны күүседиринге соңгулдалыг активтиң ужур-дузазы улуг.

«Тыва кобальт» комбинатта партком соңгулдалыг активтиң өөредилгезин организастаарын ажылдың бир кол угланыышкыны болдуруп, ону доктаамал чорудуп келген. Актив өөредилгезиниң тодаргай системазы тургустунган. Ооң арга-хевирлери янзы-бүрү. Хову-Аксында партия, профэвилел, комсомол активиниң школалары ажылдап турар.

Партия активиниң школазында партия эге организацияларының секретарьлары, оларның оралакчылары, бюро кежигүннери, партбөлүктер организакчылары —шупту 69 кижи өөренир, эрткен өөредилге чылында чеди кичээл эрткен. Ону комбинаттың аппарат ажылдакчылары, партком кежигүннери эрттирип, дыңнакчыларга билиглерни берген. Олар партия ажылының теориязының болгаш практиказының талазы-биле лекцияларны дыңнап, ону амыдырал-биле холбаан.

Чижээ, партия эге организацияларынга документилер эңмелелин экижидер талазы-биле лекцияны партком секретары В. Б. Петров кылган, эге организацияларга документилер эңмелелиниң чаа саавыры-биле дыңнакчыларны таныштырган. Ол ышкаш «Улусчу контроль органнары — совет политиктиг системаның чугула звенозу», «Партия бөлүүнүң организакчызы —коллективтиг ажылдың организакчызы», «Партия организациялары — камналга болгаш хумагалыг чорук дээш демиселде», «Сагылга-чурумну быжыглаары —партия эге организациязының кичээнгейиниң төвүнде», «Шиитпир күүселдезин хынаары — организакчы ажылдың чугула кезээ» деп темаларга лекциялар база болган.

Партия активиниң билиг-мергежилин бедидип, арга-дуржулгазын байыдарынга темалыг партия хуралдарын эрттирери таарымчалыг арга болуп турар. Ындыг хуралдарны бо чылдың эрткен айларында ийи удаа организастап, дуржулга солчулгазын чоруткан. Оларның бирээзи —автоматиканың болгаш контрольдуң төп лабораториязында партия эге организациязының баазазынга эрткен. № 18 геология-шинчилел бөлүүнде партия эге организациязының баазазынга эрткен хуралды «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумунга кижизидилгениң ленинчи идеялары болгаш ооң амыдыралга боттанышкыны» деп темага чоруткан. Эки арга-дуржулга мөөңнеттингеш партия организацияларының баазазынга темалыг хуралдарны эрттирери ажыктыг.

Комсомол активиниң школазының дыңнакчылары улусчу контроль ажылының кол угланыышкыннарының болгаш арга-хевирлериниң, кижизидилге ажылынга комсомол хуралының ужур-дузазының, комсомолдуң идей-кижизидилгелиг ажылының өске-даа айтырыгларының талазы-биле лекцияларны дыңнаар.

Профэвилел активиниң школазында үш чүс чеди кижи хаара туттунган. Олар профэвилел комитеттериниң болгаш бөлүктериниң даргалары, профэвилел комитеттериниң кежигүннери, эш хуузунуң судтарының даргалары, техниканың айыыл чок чорууның талазы-биле инспекторлар-дыр. Школага дыңнакчыларның шиңгээдип алган билиглери күш-ажылчы коллективтерге ажыл-ишчилерниң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды экижидеринге, оларны Совет Тываның 40 чыл оюнга төлептиг ужуражырынче мобилизастаарынга идигни берип турар.

Амгы үеде «Совет Тываның 40 чыл оюнга—шалыпчы 40 неделя» деп социалистиг чарыш комбинатта патриотчу, интернационалчы ёзу-биле хайныккан. Бисте бир муң үш чүс ажыг кижи түс-түс кижилер аразында чарышта киржип турар, алды чүс чеден ажыг кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, алды чүс кижи ол бедик ат дээш демисежип турар. Комбинатта чээрби бир бригаданың дөртү коммунистиг күш-ажылдың коллективтери. Септелге-механика цеги, автоматиканың болгаш контрольдуң төп лабораториязы—коммунистиг күш-ажылдың коллективтери.

Бисте аныяк коммунистер школазы бар, ооң дыңнакчылары дөртен кижи. Эрткен өөредилге чылында чеди кичээлди эрттирген. Бирги кичээлдиң эрткени дыңнакчыларга уттундурбас болуп арткан. Олар Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, партияның хоочуну, «Тыва кобальт» комбинаттың материал-техниктиг хандырылга начальниги И. Б. Енушкевич-биле ужурашкан. Ынчан чеди аныяк коммунистер партбилеттерни алганнар.

Школаның дыңнакчылары СЭКП кежигүнүнүң хүлээлгелери болгаш эргелериниң, бүдүрүлгеге коммунистерниң идепкейлиг чорууну, СЭКП-ниң политиказын пропагандалаарынга коммунистерниң киржилгезиниң, коммунистиг мөзү-шынар принциптериниң дугайында, өске-даа темаларны өөренген. Оон аңгыда «Коммунистиң эргелери болгаш хүлээлгелери», «Партияның күжү—чаңгыс эптиг болгаш сагылга-чурумнуг чорукта» — бо темаларга беседалажыышкынны кылган. Кандидат стажын канчаар эрттирип турарының дугайында партия кежигүнүнге алды кандидаттың отчёдун дыңнаан. Оларның иштинде септелге-механика цегиниң В. А. Блинов, гидрометаллургия цегинде В. Е. Ермоленко, автоматиканың болгаш контрольдуң төп лабораториязында Т. А. Трушева олар болгаш өскелер-даа бар.

Түңнел кичээлдерни семинар-кичээл хевирлиг эрттирип, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш демиселге коммунистиң харыысалгазын бедидер талазы-биле темага илеткелди дыңнап, арга-дуржулга солушкан.

Бо бүгүнүң түңнелинде аныяк коммунистер СЭКП Программазын болгаш Уставын, негелделерин шиңгээдип алган болгаш боттарының коллективтеринде партия организацияларының амыдыралынга идепкейлиг киржип турарлар. СЭКП кежигүнүнге кандидат дөртен кижиниң он ужу пропагандистер. «Металлург» Культура ордузунда уран чүүл удуртукчузу М. Л. Монгуш, Хову-Аксының эмнелгезинде эмчи З. Х. Санчи, «Тыва даг-дүгү» комбинатта автоматиканың болгаш контрольдуң төп лабораториязының начальниги А. Г. Сазанович олар партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип келгеннер. Партия кежигүнүнүң он бир кандидады комсомолда ажылдап, ону партийжи чугула даалга кылдыр күүседип турар. Оларның иштинде комсомол организацияларының секретарьлары, оларның оралакчылары, бюро кежигүннери, комсомолдуң оперативтиг отрядтарының кежигүннери бар. Комсомол организацияларының секретарьлары В. Е. Ермоленко, А. Г. Богачев, В. А. Блинов болгаш өскелер-даа ажылынга ак сеткилдиин көргүскен.

СЭКП кежигүнүнге кандидаттар партийжи даалгаларлыг, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларында ажылдап, политинформаторлар болгаш агитаторлар болуп турарлар. Токарь В. А. Блинов, штукатур-малярлар З. С. Монгуш, А. Д. Лакпаа, лаборант Т. А. Трушева болгаш өске-даа аныяк коммунистер —бүдүрүлгениң мурнакчылары.

А. КРИСАН,
«Тыва кобальт» комбинатта парткомнуң инструктору.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ГЕОЛОГТАРЫ МОСКВАДА

Е. КОЗЛОВСКИЙ, ССРЭ-ниң геология министри, делегейниң XXVII геология конгрезиниң оргкомитединиң даргазы

Бо чылдың август 4-те Москвага ажыттынган Делегейниң XXVII геология конгрезинге делегейниң 90 чурттарындан 5500 геологтар келген. Аңаа геологияның янзы-бүрү айтырыгларын, ооң иштинде делегейниң энергетиктиг курлавырларының эң чугула айтырыгларын чугаалажып көөр.

Кайы-даа чурттуң геологтуг карталары (чуруктары) оон геология талазы-биле өөренип көрдүгениниң деңнелин херечилеп турар. Амгы үеде ССРЭ-ниң барык бүгү девискээринге ортумак хемчээлдиг (1:2000000) геологтуг чурук тырттырыышкыннарын кылган, а ооң шөлүнүң дөрттүң үш кезиин улуг хемчээлдиг (1:0000) чурукка тырттырган.

Геология эртемнериниң шапкын хөгжүлдезинде кол чүүлдүң дугайында чугаалаарда, хамыктың мурнунда геологтуг, геофизиктиг, геохимиктиг аргалар-биле черниң байлактарын комплекстиг шинчилеп көөрүн демдеглээри чугула. Чаа угланыышкыннар: океан (далай) болгаш космос геологиязы дүрген темпилиг хөгжүп турар. Диптерниң болгаш океаннарның тургузуун билип алырынга ол геология байлак материалды берип турар.

Сөөлгү чылдарда совет геологтарның эң чугула чедиишкини — бистиң чуртувустуң бүгү девискээриниң ханы тургузуун доктаамал шинчилеп көөрүнче шилчээни-дир. Кольскийниң болгаш Саатлиниң эң ханы черлерин өрүмнээни ол шилчиишкинниң эгези болган. Амгы үеде Кольскийниң өрүмнээн чери 12 километр, Саатлиниңи — 8,5 километр ханылаан. Докембрийниң бурунгу шагда кристалл бүдүмелдерин шинчилеп көөр арганы совет геологтар бир-ле дугаарында алган. Эң-не ханы өрүмнээшкиннерни Барыын Сибирьниң, Прикаспийниң, Днепровск-Донецкиниң нефтилиг черлеринге, Уралга, Норильскиге, Мурунтауска болгаш Кривой Рогтуң рудниктиг районнарынга база боттандырар деп турар.

Геология эртемнериниң чедиишкиннериниң, геология ажыл-разведка ажылдарының калбарганының ачызында материалдыг чиг эттиң күчүлүг баазазы бистиң чуртувуста тургустунган. Ол бааза чурттуң улус ажыл-агыйының чүгле хүн бүрүде хереглелдерин эвес, харын-даа ооң улам ынай хөгжүлдезин хандырып турар. Бисте чыл бүрүде газ конденсады-биле кады 600 миллион ажыг тонна нефтини, 500 миллион куб метр газты, 700 миллион ажыг тонна хөмүр-дашты, 500 миллион тонна ажыг демир рудазының чиг эдин тып ап турар. 1940 чылдаазы-биле деңнээрге, нефть тывыжы барык 20 катап, газ —147, хөмүр-даш — 4, баазанныг демир рудазын бүдүрери — 8, марганец рудазын— 4 катап көвүдээн. Нефтини, газты, хөмүр-дашты, демир болгаш марганец рудазын, өске-даа казар чамдык байлактарны тывар талазы-биле Совет Эвилели делегейде кол черлерниң бирээзин ээлеп турар.

Космостан чурук болгаш кино тырттырыышкыннарын сөөлгү чылдарда геологияга калба-биле ажыглап турар. Геология карталарын кылырда болгаш казар байлактарны тыварда космостан чурук база кино тырттырыышкыннарын, октаргай делгеминден геофизиктиг шөлдерни хемчээриниң методтарын, аңаа үндезилээш, нефтилиг черлерни тыварының аргаларын ажыглаарының айтырыгларын конгресске чугаалажып көөр. Чер кырының тырыкыланчак тургузугларынче сонуургал улуг болуп турар. Ындыг тургузугларны космостан чурук база кино тырттырыышкыннарының түңнелинде тодаргайлаан.

Хөй талалыг кады ажылдажылганы калбартыры эргежок чугула деп санавышаан, делегейниң хөй организацияларының ажыл-чорудулгазынга киржип турар бис. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарының аразынга геология талазы-биле кады ажылдажылга калбарган. Социалистиг дем каттыжылгазының кежигүннери чурттарның одалга-энергетиктиг хандырылгазының айтырыгларын шиитпирлээринче угланган дем каттыштырган хемчеглер чаагай түңнелдерни берип турар.

Эң чугула айтырыглар талазы-биле ажылдарны холбаштырып чорударынга делегейниң «Интермогео», «Интергеотехника», «Интергеонефтегаз» деп холбаштырылга төптерин тургускан. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның дем-биле Оожум океанга чоруткан шинчилел экспедицияларының үезинде чугула түңнелдер алдынган.

Совет Эвилели минералдыг чиг этти чүгле хөй кылдыр бүдүрүп турар эвес, харын-даа ону арбыны-биле даштыкы чурттарже садыглап турар. Чижээ, ССРЭ-ден чорудуп бээриниң күсели-биле Чехословакияның нефть болгаш нефть продуктуларынга хереглелиниң 95 хуузу, Болгария Улус Республиканың болгаш Венгрия Улус Республиканың — 80, Герман Демократтыг Республиканың — 75 хуузу хандыртынып турар. Ол чурттар боттарының ээлчээнде Совет Эвилелинге кара металлдарның прокадын, каустиктиг болгаш кальций кылдыр болбаазыраткан соданы, химия продуктуларын болгаш өске-даа чиг эт бараанннарын чорудуп берип турар.

Нефтини, газты, хөмүр-дашты болгаш минералдыг өске-даа курлавырларны чорудуп бээр дугайында капиталистиг чамдык чурттар-биле узун хуусаалыг дугуржулгаларны Совет Эвилели кылган. «Газ—хоолайлар» деп дугуржулганы боттандырган түңнелинде Барыын Европаның чурттары боттарының энергетиктиг байдалын экижидер аргалыг болган.

Нефтилиг черлерни дилеп тывар талазы-биле делегейниң кады ажылдажылгазынга Совет Эвилели идепкейлиг киржип турар. Сөөлгү чылдарда совет специалистерниң киржилгези-биле делегейниң 50 ажыг чурттарынга геологтуг шинчилел ажылдарын кылган, черниң казар байлаа бар 1200 ажыг черлерни тыпкан. Даштыкы чурттарның геологтуг болгаш өске-даа тускай карталарын тургузарынга совет специалистер киржип, практиктиг улуг дузаны чедирип турар.

Делегейниң хөгжүп орар чурттарының национал кадрларын белеткээринге Совет Эвилели идигни КНО-нуң организацияларын дамчыштыр берип турар. Черниң казар байлактарын тывар айтырыглар талазы-биле Азия болгаш Африка чурттарының геология төлээлекчилериниң семинарларын сөөлгү чылдарда Совет Эвилелиниң девискээринге организастап эрттирген.

Геология талазы-биле делегейниң кады ажылдажылгазы тайбынны быжыглаарынга, күрүнелер аразынга ажыл-ишчи харылзааларны калбартырынга, амгы үениң эң чугула эртем болгаш техниктиг айтырыгларын шиитпирлээринге идигни берип турар.

Бөгүн – Демир- орукчунуң хүнү

СОРУЛГАЛАРЫН ТОДА БИЛБИШААН

Чурттуң транспорт конвейеринге демир-оруктарның ажык-дузазы кайгамчык улуг. Ооң мурнунда беш чылдың тургусканы күжениишкинниг сорулгаларны чаа ёзу-биле болгаш улам эки боттандырары дээш улус ажыл-агыйының ол чугула адырының ажылын шудургу сайзыраңгайжыдып турар. Каң магистральдарның ажыл-ишчилери боттарының профессионал байырлалын күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле уткуп турар. Ажыл-херекчи сорук болгаш чедип алганын шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелеп көөрү — адырның ажылының тодаргай угланыышкыны ол.

Демир-орукчулар боттарының сорулгаларын тодаргай билип, ону чедип алыр дээш туржуп турар. Ол дугайын Орук харылзаазының министерствозунуң бажыңынга профессионал байырлал бүдүүзүнде болган Бүгү-эвилел кыйгыржылгазы бадыткап турар.

Орук харылзаа министерствозунуң селектор дамчыштыр чөвүлел хуралдарының залынга чурттуң 32 оруктары, оларның чугула участоктары, бүдүрүлгелери, албаннары коштунган. Селекторларда — социалистиг чарыштың мурнакчылары, чаартыкчылар, коллективтерниң удуртукчулары, эртемденнер. Шалыпчы чөвүлел хуралдың киржикчилери адырның хөгжүлдезиниң ийи кол курлавыры — техниктиг депшилге болгаш аар дензилиг составтарны башкарарын шиңгээдири — канчаар ажыглаттынып турарыл деп айтырыгны чугаалажып көрген.

Ол ийи угланыышкын сырый холбашкан. Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының салган сорулгаларын алдарлыы-биле күүседир дээш аар чүъктүг поездилерни чорударының шимчээшкинин эртем-техниктиг депшилгениң, мурнакчы технологияның, социалистиг чарыштың мурнакчыларының чедиишкиннеринге даянган турар ужурлуг деп, адырның коллективтеринге чүве чугаалааш, Орук харылзаа министри Н. С. Конарев демдеглээн.

Делегейде чүък сөөртүлгезиниң чартыындан ажыг кезиин онаажып турар бистиң чуртувустуң демир-оруктарының ажылы шимчээшкин графигин бар арга-биле кызырарын негеп турар. Магистральдарда ам безин 22, 24, 30 муң тонна дензилиг составтар чорупп турар. Бо чылдың бирги чартыында безин чурттуң демир-оруктарында поездилерниң ортумак дензизи 85 тоннага улгаткан деп, министр айыткан. Сөөлгү ийи айда ол хемчээл 100 тонна четкен. Патриотчу ол чугула шимчээшкинге бүгү магистральдарда идепкейлиг киржип турар.

Аар дензилиг составтарны башкарарының эгелекчилериниң бирээзи — Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Москва-Сортировочная локомотив депозунуң машинизи В. Ф. Соколовтуң чугаазын ханы сонуургал-биле аңаа дыңнаан.

Ооң база эштериниң амгы үеде хөй-хөй коллективтерниң ажылының нормазы кылдыр боттандырар ындыг рекордтарже көдүрлүүшкүнү аңаа-ла бөдүүн херек эвес турган. Каң магистральдарда ооң херээниң уламчылакчылары ам хөй. Оларның чугаалары муң-муң километр черлерни ажылдыр селектор Москваның төвүнде бо залга дыңналдырган. Олар демир-орук транспортунга москвачыларның эгелээшкиниң кандыг аргалар-биле нептередип, дүргедедип болурун чугаалап турган. Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчилери Москва биле Ярославль аразынга, найысылалдан Горькийже чоруп эгелээн эң аар поездилерниң шимчээшкинин организастаарының дуржулгазын чугаалашкан. Составтарның чүък алыры барык 40 хуу өскен. Ындыг маршруттарның санын көвүдедири — адырның ажылын экижидериниң чугула оруу.

Бүгү-ле төлевилээн чүүлдерни бүдүрүп алырынга чурттуң демир-орукчуларынга хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турар. Адырда ону боттандырарынга чугула күштер, курлавырлар бар. Оларның колколу болза, ажыл-ишчилерниң тура-соруу, идепкейи, шиитпирлиг чоруу болур.

Б. ГРИЩЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Москва.

* * *

Чүс чылдың магистралының тудугжуларында БАМ-ның рельстериниң «алдын» кожуун салыр мурнунуң ажылчын шуудаашкыны улам күштелген. «Бамстройпуть» эргелелден Иван Варшавский биле «Нижнеангарскстрой» тресте Александр Бондарь оларның орук салыкчыларының аразында тудуштурар чер чүс километр безин четпес арткан. Чоокта чаа Бондарь өөрү-биле хонукта 5400 метр орукту салгаш, БАМ-ның чаа рекордун тургускан. Иван Варшавскийниң хонукта 4600 метр орук салган рекордун ашканы ол.

ЧУРУКТА: А. Бондарьга (солагай талазында) рекорд вымпелин тыпсып турганы.

В. МАТВИЕВСКИЙНИҢ фотозу.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУУШКУНУ

БРАТСК (Иркутск область). Чурттуң одалга-энергетика курлавырларының 80 ажыг хуузу ооң чөөн талакы девискээринде мөөңнеттинген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, ССРЭ-ниң Энергетика программазынга дүүштүр хемнерде улуг ГЭС-терниң болгаш Канск-Ачинскиниң база өске-даа бассейннерниң хөмүр-дажын, орук аайы-биле Тюменьниң газын ажыглап турар чылыг-биле ажылдаар станцияларның тудуушкуну ында шапкын темпилер-биле боттанып турар. Сибирьниң, Забайкальениң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң электростанцияларының база энергетика тудугларының партия комитеттериниң секретарьларының чөвүлел хуралы аңаа ажыттынган. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, эш К. У. Черненконуң айтыышкыннарынга дүүштүр 1984 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планныг онаалдаларын ыяап-ла күүседиринче угланган организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдың дуржулгазын ниитилештирерин ону тураскааткан.

Ол делгем девискээрниң чаа-чаа бүдүрүлгелерин болгаш хоорайларын энергия-биле идегелдиг хандырар сорулганы чедиишкинниг күүседир төлээде, Усть-Илим болгаш Саян-Шушенск ГЭС-терниң, Энергетиканың өске-даа тудугларының ажылчыннарының «Ажылчын эстафета» деп принцип ёзугаар социалистиг чарыжын организастаар талазы-биле партия организацияларының мөөңнеп алган дуржулгазын нептередири эргежок чугула деп, чөвүлел хуралдың киржикчилери демдеглээннер. Ажыглалга кирер объектилерде партия организацияларының секретарьларының чөвүлелдерин тургузар талазы-биле практика бодун шынзыткан.

Ажыглалга кирген күчүлерни шиңгээдирин дүргедедир, келир нускү-ышкы үеде улус ажыл-агыйын энергия-биле үзүк чок болгаш шынарлыг хандырар дээш кадрларның харыысалгазын бедидер херек. Бүдүрүлгелерниң партия комитеттери дерилгелерни чөп ажыглап тургаш, ооң күсели-биле одалга-энергетика курлавырларының камналгазы дээш демиселди чорударының чугулазын чөвүлел хуралга демдеглээн. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң чугула курлавыры — күш-ажылды организастаарының бригада хевири, бот-орулга-чарылганы нептередири, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары.

(СЭТА-ның корр.).

Садыг министерствозунуң Кызылда дузалал ажыл-агыйының коллективи хоорайның тудуг организацияларынга боттуг дузаны чедирип, дилиг материалдарын белеткээш, оларже чорудуп берип турар. Ол дилиг материалдарын Юрий Павлович Ивановка удурткан бригада белеткеп турар. Бригаданың кежигүннери демниг ажылы-биле бо чылдың бирги чартыының планныг онаалдазын планда көрдүнгенинден ажыр боттандырган. Кандыг-даа ажылдың эки үре-түңнелдиг болуру демниг ажылдан улуу-биле хамааржыр. Дилиг материалдары белеткээр бригаданың эки ажылынга авточудурукчу башкарыкчызы механизатор Иван Савельевич Всякинниң үлүү биче эвес. Сугдан ужулган чудуктарны пилорамага чедирер хүлээлгезин ол ак сеткилдиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: механизатор И. С. Всякин.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ГЕКТАРДАН–23 ЦЕНТНЕР

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтан Седип Чымбаның удурткан № 2 хойжу бригаданың сигенчилери Улуг-Кежигде ажылдап турар. Олар 320 тонна сиген белеткээр планындан ам бо хүннерде 162 тоннаны ажаап, сараатаан.

Хөй чылдыг люцерна тараан шөлдүг хойжу бригаданың кежигүннери частан тура боттары суггарып, ажаап келгени-биле ында сиген эки үнген. Гектардан-на 18 центнерни алырын планнап турган болза, херек кырында люцернаның дүжүдү 22—23 центнер чедип турар. Сигенни кестинген шөлдүң суггарылгазын удурла чорудуп эгелээн болгаш оон ийиги дүжүттү база бригада алыр.

Бригадада быжыглаттынган 3 трактор бар. Сигенчи бригаданың кежигүннери бир демниг эки ажылдап турар. Ында Биче-оол Сенди-Хуурак, Абрек Дүрбүлек, Андрей Содунам, Алексей Бай-Кара, Николай Чалдыг-оол трактористер Сергей Докуй, Сергей Сендажы олар эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп турар.

Малчын сигенчилер онаашкан планын ажыр күүседиринге бүзүрелдиг.

А. ШАҢНАА.

ЧАРЫШ УЛАМ КАЛБАРГАН

Совет Тываның 40 чылын күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткуур дээш чарыш Чадаананың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бригадалар болгаш ажылчыннар ортузунда калбарган. Республиканың юбилейиниң чылында коллективтиң кежигүн бүрүзү тура-соруктуг, бот-идепкейлиг ажылдап турар.

Коллективте күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чорудуп турарының ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү сөөлгү үеде бедээн, чылдагаан чок ажыл шагы үзер чорук кызырылган. Күш-ажылды шын организастаанының түңнелинде мурнакчыларның саны өзүп турар. Септелге мастерскаязының, септелге-шугум участогунуң ажыл-ишчилери салдынган сорулгаларны доктаамал ажыр күүседип, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Каттыжыышкында бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарышка Бора Монгушка удурткан монтажниктер бригадазы бо чылдың бирги чартыының планныг онаалдаларын 119 хуу күүсеткеш, тиилекчи болган. Дадар-оол Куулар, Владимир Сат, Ткачев Куулар — бригаданың мурнакчылары. Дарган Иван Зайцев, слесарь Кара-оол Кара-Монгуш онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип, бирги чартык чылда социалистиг чарышка шылгарап үнгеш, шилчиир вымпел болгаш акша-биле шаңнатканнар.

Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын, юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш чарыш бо хүннерде калбарган. **К. ТҮЛҮШ.**

ХҮЛЭЭЛГЕ БҮРҮЗҮ ҮНДЕЗИЛЕЛДИГ

Чөөн-Хемчик районунуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчылары Совет Тываның 40 чылын күш-ажылчы эки көргүзүглерлиг уткуур сорулгалыг ажылдап турарлар. Бо чылдың бирги чартык чылының планныг онаалдазы эки күүсеттинген. Ол—түс-түс бригадаларның багай эвес ажылының түңнели. Оон чижээнге дааранылга цегин ап көрээли.

Цехте дөрт бригада тургустунган. Олар түс-түста хүлээлгелерлиг. Хүлээлге бүрүзүнүң негелделери хөй талалыг. Бригадалар аразында социалистиг чарыштыг. Ооң түңнелин бүдүрүлге хуралынга үндүрүп, мурнакчыларны илеп турар.

Дааранылга цегиниң платье даараар № 1 бригада ийи квартал санында планныг онаалдазын доктаамал боттандырып келген. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б.-К. А. Ооржактың удурткан бо бригада планныг онаалда күүселдезин чедип албышаан, даарап турар хевиниң шынарынче улуг кичээнгейни угландырып келген. Ынчангаш оларның дарааны хевиниң шынары багай эвес диртип турар.

Комсомолчу аныяктарның № 2, даштыкы хеп даараар бригадаларының бүдүрүлге көргүзүглери база эки, планныг онаалдаларын 105—120 хуу күүседип турарлар.

Бригадаларның эки ажылынга түс-түс дааранкычыларның кииринштирип турар күш-ажылчы үлүү биче эвес. Оларга Д. Ховалыг, З. Ондар, А. Донгак, Т. Ондар, А. Монгуш, З. Сарыглар, Ч. Донгак болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Бүдүрүлгениң чурук тырттырар, баш дүгү таарар, шак септээр цехтериниң мастерлери база планныг онаалдаларын эки күүседип, чагыгларны шынарлыг күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар.

Ол мурнакчыларның ажылының эки диртип турарының чылдагааны чүдел? Бирээде, ук бригадаларда күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыг, ажыл шагын мында чөп ажыглап турар. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге идиглиг болган. Социалистиг чарышты дээштиг организастааның мында демдеглээри артык эвес.

Планныг онаалдалар ниитизи-биле багай эвес күүсеттинип турза-даа, чонга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирип турарывыста четпестер бар. Бар арга-курлавырларны ажыглап, ону чайладырын чугулалап турар бис.

А. САРЫГЛАР,
районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң начальниги.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чылы-биле холбаштыр лекциялар, илеткелдер. беседаларның

ЧИЖЕК ТЕМАТИКАЗЫ

Фашизмни ашкан Тиилелгениң 40 чылы —совет улустуң, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралында политиктиг улуг болуушкун.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң делегейге төөгүлүг ужур-дузазы.

Дайын мурнунда чылдарда фашистиг агрессияны коллективтиг күш-биле ойтур шаварын организастаар дээш ССРЭ-ниң демисели.

Ада-чурттуң Улуг дайынының бүдүүзүнде бистиң чуртувустуң камгаланыр аргазын быжыглаар талазы-биле хемчеглер.

Ада-чурттуң Улуг дайыны — хостакчы, чөптүг дайын.

Фашистиг Германияны болгаш оон эвилелчилерин тиилээринге Совет Эвилелиниң шиитпирлиг салыышкыны.

Коммунистиг партия — совет улустуң Тиилелгезиниң хей-аът киирикчизи база организакчызы.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга Совет Эвилелиниң Тиилелгези — социализмниң артык күштүүнүң бузурелдиг херечизи.

Партия биле чоннуң сырый чаңгыс эви — Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгениң күчүлүг фактору.

ССРЭ-ниң улустарының дайын чылдарында бузулбас найыралы болгаш акы-дуңмалышкы чоруу.

Төрээн чурту дээш тулчуушкуннарга совет дайынчыларының массалыг маадырлыг чоруу.

Дайзынның тылынга партизаннарның болгаш чажыт ажылдакчыларның маадырлыг хөделиишкиннери — совет кижилерниң патриотизминиң чайынначак илерээшкини.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тылга ажылчыннарның эрес-маадырлыг чоруу.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет херээженнерниң быжыг туруштуу болгаш күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу.

Ленинчи комсомол — Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында партияның фронтуга болгаш тылга дайынчы дузалакчызы.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет кижилерни патриотизмге болгаш эрес-дидим чорукка кижизидеринге литератураның болгаш уран чүүлдүң ролю.

Шериг каттыжыышкыннарының болгаш партизан отрядтарының, удурланыышкын шимчээшкининиң база Европа чурттарының фашизмге удур чажыт ажыл-чорудулгазының киржикчилериниң фашистиг эжелекчилерге удур карак кызыл демисели.

Фашистиг Германияны болгаш милитаристиг Японияны чылча шаварынга Гитлерге удур коалицияның ролю.

Делегейниң ийиги дайынының төөгүзүн хажыдыр тайылбырлаары — ССРЭ-ге болгаш социализмниң акы-дуңма чурттарынга удур империализмниң идеологтуг хоралакчы чоруу.

Совет Чепсектиг Күштерниң делегейниң ийиги дайынынга хостакчы хүлээлгези.

Фашистиг Германияны болгаш милитаристиг Японияны чылча шапканы — делегей империализминиң шериг болгаш политика талазы-биле канчаар-даа аажок улуг аштырыышкыны.

Фашизмни ашкан Тиилелгениң бүгү делегей хөгжүлдезинге эң ханы салдар чедиргени.

Делегейниң социалистиг системазының тургустунганы болгаш чедиишкинниг хөгжүлдези.

Империализмниң колониалдыг системазының буурап дүшкени.

Дайын соондагы үеде капитализмниң делегейге туруштарының кошкааны.

Ада-чурттуң Улуг дайынының түңнелдери — амгы үеде делегейге тергииделди чедип алыр дээн кордакчыларга шыңгыы кичээндириг.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кол кичээндирии — амдызында ол эгелевээнде, дайынга удур демисежири.

АКШ-тың империализминиң авантюрисчи, милитарисчи угланыышкыны — тайбыңга болгаш улустарның айыыл чок чоруунга шыңгыы кыжаныышкын.

НАТО — империалистиг реакцияның болгаш агрессияның чепсээ.

Реваншизмге болгаш милитаризмге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээри — тайбыңга ынакшылдыг күштерниң, бөмбүрзектиң бүгү улустарының чугула сорулгазы.

Империализмниң улустарга удур, реакцылыг бүдүжү.

ССРЭ-ниң, социализмниң акы-дуңма чурттарының дайын айыылын чайладыры, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин болдурбазы, тайбыңны камгалаары дээш демисели.

Варшава Керээзиниң чурттарының улустарының болгаш армияларының акы-дуңма эвилели.

Социалистиг күрүнелерниң бүгү тала-биле кады ажылдажылгазын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кавызынга хөгжүдери.

Дайынга удур шимчээшкинниң делегейде калбарыышкыны.

Совет кижилерниң дөрт он чылда тайбың амыдыралы — СЭКП-ниң туруштуг болгаш чайгылыш чок политиказының түңнели.

Планнарны күүседири, ак сеткилдиг ажылдаары, бедик сагылга-чурумнуг болгаш организастыг болуру—совет кижи бүрүзүнүң хамааты болгаш патриотчу хүлээлгези.

Аңгы талазы-биле быжыг турушка, политиктиг бедик серемчилелге, империализмге эптеш чок болурунга ажылчы чоннарны кижизидери.

Совет Армия — аныяктарны ёзулуг патриотчу кылдыр дадыктырарының, социалистиг интернационализмге кижизидериниң школазы.

Социалистиг Ада-чуртун камгалаарынга белен кылдыр аныяктарны кижизидери — Ленинчи комсомолдуң чугула сорулгазы.

Чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаары, социалистиг Ада-чуртун камгалаары — ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези.

ССРЭ-ниң болгаш совет күрүнениң Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң дугайында сагыш салыышкыны.

Бистиң бүдүрүлгевисте, колхозувуста, совхозувуста дайын хоочуннары.

1984 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседир бис!

Улуг Тиилелгениң 40 чылынга — күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер!

Боданганы ботка херек

АРЫН-НҮҮРНҮ БОДААН БОЛЗА...

«Иениң чоргааралы кайыл?» деп эгелиг материал № 176 «Шында» «Боданганы ботка херек» деп рубриканың адаанда парлаттынган. Ында херээжен кижиниң, ие херээженниң ниитилел мурнунга бедик хүлээлгезиниң, чоргааралының, арын-нүүрүнүң, амыдыралчы идепкейлиг туруштуг болурунуң дугайында бодалдарны илереткен. Ол ышкаш ие кижиниң буянныг, ыдыктыг адын үнелевейн, хөйнүң мурнунга төлеп чогун көргүскен ийи-чаңгыс херээженнерни бодандырарынче албадаан одуруглар фактыларда бар.

Үстүнде темага хамаарыштыр бир материалды бөгүн парладывыс.

Ачазы, авазы, чеди уруглары — бо улуг өг-бүле Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозунуң Кара-Булуң суурда чурттап турар. Өг-бүлениң уругларының беш школачылар, эң улуу — бо өөредилге чылында онгу, оон бичези—сески класстарны доозуп алган, оон бичелери белеткел клазындан эгелээш алдыгы класска чедир үш кижи өөренип, дараазында класстарже шилчээн, бичелери — дөрт болгаш бир хар ажып чоруурлар. Шынап-ла, бо хире хөй уруглуг өг-бүлениң чоргааралы, өөрүшкүзү болбайн канчаар. Сактырга, ол өг-бүледе бүгү-ле чүве эки, амыдырал бодунуң агымы-биле чоруп орар ышкаш, ынчалза-даа...

«Эргим редакция! Чеди дугаар оглумну бир хар ийи ай чедир өстүрүп алдым. Шаңга мурнунда ажылдап турган, декретке чедир ийи ай базып шыдавайн үнген кижи мен. Декреттеп алыр дээш Кара-Булуң фермазының бригадиринден ажыл айтырарымга: «Ажыл чок» дээн, а совхозтуң кадр килдизинден болгаш өске-даа даргалардан ажыл дилээримге: «Сеңээ бээр ажыл чок, арагалаар-дыр сен» деп шуут-ла кочулаар-дыр. Мээң бо чагаамга харыылап, менээ дузалап, ажыл-агый-биле хандырып берип көрүнер. Каяа, канчап чурттаар мен...»

Ындыг утказыг чагааны өг-бүлениң херээжен ээзи редакцияже бижээн. Ол ышкаш ылап-ла арагачы болзумза, кижини ажылче хаара тудуп кижизитпес, кандыг чурттап олурарын сонуургавас улус-дур бо. Бир эвес херээженнер чөвүлели улусту чыып алгаш хемчээп ап, таптыг чугаалашкаш, кижини шыңгыы тудуп, кижизидер болза, ажырбас деп бодаар мен деп автор оон ынай хомудаан.

Чүү болганыл? Чагааның изи-биле ук совхозка чедип, кижилер-биле чугаалажып, авторнуң бодунга-даа четтивис. Ооң адын Дечик-кыс Оюновна Мумбалдай дээр.

Кежээки хүн чүгүрүүнче кире бергенде, Кара-Булуң суурда сураглап чораанывыс ол бажыңга чеде бердивис. Өгнүң ээлери бажыңында. Дечик-кыс Оюновнаның өг-бүлези үш өрээл бажыңныг, иштн шевергин, телевизор, холодильник, хеп чуур машиналыг, өске-даа эт-херекселдерлиг, иректиг, хаванныг-даа чурттап орар болду. Күрүнениң сагыш салыышкынының ачызында, уруглары өөренип, оларның улуглары өзүп, бажың иштин өрү тыртып турары каракка көскү.

Бо хөй уруглуг не ам-даа аныяк, кадык-шырак, шевергин кеттинген, хөглүг-даа кижи болду.

Ынчалза-даа багым чугаалаарга бачыды арлыр дижир болгай. Апаа баргаш көрген, дыңнаан чүүлүвүстү маңаа ажык-биле чугаалап каалынар. Бис чеде бээривиске, Дечик-кыс Оюновна бодунуң өөнүң ээзи-биле бажыңында эзирик олурар болдулар. Ынчангаш анаа чугаа кыска болган: «Төреливис кижи чок апарган чүве, ынчангаш ижиптивис...»

Авторнуң редакцияже чорутткан чагаазында мындыг одуруглар сагышка дораан кире хона берди: «Бир-ле хүн чүве. Аажок хаттыг кежээ, алды шак ужен минутада эжикти кижи соктааш, кирип келзе-ле, милицияның участок инспектору. Мени көдээ Советче чалады. Эккелзе-ле Межегейниң Культура бажыңынга келдивис. Кижи деп чүве беш чүс чыгыы. Мени орта сцена кырынга тургускааш, арагалаар, ажыл чок, чеди уругнуң иези» деп, көдээ Совет даргазы мындыг. Шуут медээрей калгаш, харыылаар сөс тыппадым».

Ие херээжен кижи канчап арагачылар данзызында кирип, хөйнүң мурнунга тургустура бергени ол? Бо дугайын совхозта партия, профэвилел организациялары, херээженнер чөвүлели канчаар көрүп турар ирги? База-ла тодарай берди.

— Дечик-кыс Мумбалдайның үргүлчү арагалаары шын. Совхозта өске-даа арагачыларны хөй-ниитиниң мурнунга сойгалап, профилактика ажылы чорудуп тура, ону база арагалаар, ажыл кылбас чоруу дээш шыңгыы көрген чүве. Эттинип, ажылга кирип алырын ол аазаан. Хүндүскү ээлчегге ажыл бээривиске, чүгле Кара-Булуң столоваязынга тапныылдаар мен дээр кижи — деп, совхозтуң партком секретары Б. К. Балчый-оол тайылбырлады.

— Дечик-кыстың ижип турары-ла шын. Чон мурнунга сөзүн бергени соонда безин көөрге, өөнүң ээзи-биле кады ижипкен чоруп турганнар — деп, көдээ Совет күүскомунуң секретары А. М. Седип бадыткады. Бо хөй уруглуг иениң арагалаар, ажылды боду шилиир, кандыг-бир чүвеге үргүлчү таарзынмас чоруур, аасдылга ынак чоруун совхозта кадр килдизиниң даргазы М. Савкина, херээженнер чөвүлелиниң даргазы С. Моңгуш, профэвилел комитединиң даргазы Е. И. Зайцева, Кара-Булуң СБФ-зиниң бригадири Ф. Родионова, өске-даа эштер ажыы-биле чугаалаар чорду.

Кара-Булуң суурда школа директорунга база чедип, оон уругларының өөредилгезин сонуургадывыс. Уруглар өөредилге чылын багай эвес доосқан. Хеп-сын талазы-биле эки, школаның талазындан дузалап-даа келген. Ынчаарга Дечик-кыс Оюновнаның үстүнге тырттынар, ажыктыг арга-сүме кадарга ону өскээр билип алыр, буруузун хүлээп алыксавас чоруун директор база чугаалап орду. Сес класста уруу экзаменге үш аптарга безин башкы Е. Д. Долчуңмааны бак сөглеп, чалчыттынган. Шынап-ла, хөй уруглуг ие кижиниң чоргааралы кайыл?

— Арагалап, хөй уруг-дарыын үлегерлиг кижизидип олурарының улуу, чон мурнунга тургустуруп турганынга Дечик-кыс Мумбалдай боду буруулуг. Оон-биле беседалажып тургулаан болгай. Болум хуумда безин ол бажыңны ооп эртпейн турдум. Ынчалза-даа бистерниң, хөй-ниитиниң талазындан кижизидилге ажылын чедир чорутпайн турарывысты база чугаалаза эки—деп, Кара-Булуң СБФ-зиниң бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Ф. А. Родионованың чугаазы черле чөп деп бодаар бис.

Моон соңгаар канчаар чурттап, ажылдаарыл? Ажы-төлдү канчап кижизидерил? Араганы чүге-ле иштик? Редакцияже бижээн чагааның автору бо бүгүнү бодаар үези келгендир. Ол—музыкага элээн сундулуг, харын-даа ол талазы-биле тускай эртемниг хире кижи болду. Бурунгаар туруштуг базымны уламчылаар дизе, орук ажык ышкажыл. Боданганы ботка херек болгай.

В. МААДЫР,
«Шынның» корр.

НАЙЫРАЛ, АКЫ-ДУҢМА ЁЗУЗУ ХООРАЙЛАРНЫ ХОЛБАШТЫРГАН

ГДР. Эрткен дайынның чылдарында Эйслебен хоорайның антифашист ажылчыннары В. И. Ленинге хүлерден кылган тураскаалды амы-тынын артынга каап тургаш, камгалап алганнар. Ол тураскаалды гитлержилер Германияның заводтарынга эзилдирери-биле Ленинградтан сөөртүп аппар чорааннар. 1945 чылдың июль 2-де хостакчы совет шериглер ол хоорайже кирип келгеш, делегей пролетариадынга тураскаалды шөлге көрүп кааннар, ону немец патриоттарның камгалап кааны ол.

Совет чазактың шиитпирин ёзугаар ук тураскаалды Эйслебен хоорайның чурттакчыларынга белек кылдыр берген. А 1960 чылда Эйслебен ажылчыннар Пушкин хоорайже харыы белекти — Эрнест Тельманның честен сиилип кутнан тураскаалын чорутканнар.

ЧУРУКТА: Эйслебен хоорайда В. И. Ленинге тураскаал.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

МОСКВА ЛОС-АНДЖЕЛЕСТИ АШКАН

Делегейниң аңгы-аңгы чурттарының солуннары Лос-Анджелеске Олимпиада ажыдыышкыннарының ёзулалының канчаар эрткенинниң дугайында бижиирин уламчылап турар.

«Сидней морнинг геральд» солунда «Мөңгүннү—Лос-Анджелеске, алдынны — Москвага — Голливуд Олимпиаданы ажыдып турар» деп эге-биле австрали журналист Джим Вебстерниң Лос-Анджелестен кылган репортажын парлаан. Ол солуннуң бижип турары-биле алырга, Джим Вебстер Олимпиада талазы-биле Австралияда эң сураглыг журналист 1968, 1972, 1976, 1980 чылдарның Олимпий оюннарын ол чырыткан.

«Каттышкан Штаттар Олимпиада ажыдыышкынының хүнүнде Москва Олимпиадазының ажыдыышкын ёзулалын ажар дээш дыка-ла оралдашкан. Оон чүү-даа үнмээн, мээң санап турарым, олар аштырган. Бо, мээң киржип турарым, бешки Олимпиада ажыдыышкыны-дыр, Москваның артык сонуургаанымны чугаалаар ужурлуг мен.

...Ол ийи ёзулалдарның аразында эң кол ылгалы—ол дээрге мында аажок каастаан, чайырлап каан бүгү Американы (кижилер көөргеттинер дээш) көргүскен. Москва биске муң-муң аныяк кижилерни көргүскен, спорттуң ужур-дузазын болгаш массалыын сонуургаткан.

Москвага гимнастика мергежилгелерин, ээлгир шимчээшкиннерни чыскаалды көргеним кажан-даа уттундурбас. База бир кол чүүл болза Москвага болган ол улуг көргүзүг көөргеттинмээн, ону таарыштыр тургусканы ылгалдыг. Олимпиадалар — делегейниң чалыы назынының байырлалдары болганда, ол мээң сеткилимге артык таарышкан».

«...Оон соонда Рейганның ээлчээ келген деп, «Острэлиан» солуннуң корреспондентизи бижээн. «Хосталганың» чуртунга ол бодунуң 17 сөзүн ийирден эвес, а ок өтпес үгек иштинден чугаалаан.

Олимпиада одун кывысканы солун болган. Ынчалза-даа кара-көк дээрниң хаяазынга чалбыыш хып кээри билек-ле, «Эй-би-си» телекомпания дамчыдылгазын «Будвайзер лайт» деп пиво рекламазын көргүзеринче шилчиткен.

Лос-Анджелеске XXIII Олимпиада ажыдыышкынынга киришкен журналистерниң хөй кезииниң санап турары, ол дээрге спортчу амыдыралче ажык-кончаа сүрүүшкүнүн сиңниктирген теледамчыдылгага таарыштыр белеткээн шия болган.

Репортерларның чугаалааны:

Эстебан Байер (Аргентина): «Ажыдыышкынның ёзулалы «Голливуд Шоузунуң бодаан деңнелин» көргүскен».

Артуро Хиконеткатль («Эксельсиор», Мексика): «Монреальга 1976 чылда болгаш Москвага 1980 чылда ажыдыышкыннар ёзулалы кайгамчык солун болган. Бо дег чаржынчыг эвес. Каттышкан Штаттарның культуразының үнелиг чүүлдерниң дугайында билиишкинни Шоу шуут-ла өжүрген, чок кылган-дыр».

Ханс Герман Маддер (ДПА агентсвозу, ГФР): «Ажыдыышкын бүрүзү бодунуу-биле солун болур, ынчалза-даа Лос-Анджелес Москваны ажып шыдаваан».

Хулиан Гарсиа Кандау («Паис». Испания): «Москваныңыга канчап-даа деңнешпес. Москва «Мишазында»— чылыг сеткил сиңниккен. Кижилерниң чүрээнде оон овур-хевири артып калган».

БЕЛЕТКЕЛДИҢ ШИИТПИРЛИГ ҮЕЗИ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның төөгүзүнде ёзулуг хостуг, демократтыг эң баштайгы соңгулдалар бо чылдың ноябрь 4-те болур. Соңгулдаларга белеткел шиитпирлиг үе-чадазынче кирген.

Чайыннанчак плакаттар, лозуннар, транспарантылар-биле чурттуң найысылалы Манагуа хоорай шиметтиниккен. Хөй бажыңнарның хаалаларында — Национал хосталганың Сандиножу фронтузунуң (НХСФ) кызыл-кара эмблема демдээ. «Сандиножу фронт — кезээде мурнуку одуругда!» деп сөстер соңгулдага чедир арткан үш ай дургузунда никарагуа улустуң кол лозуңу болу берген. Ажылчы чоннарның митингилери болгаш чыскаалдары революстуг республиканың янзы-бүрү хоорайларында болгаш суурларында хүнүң-не болуп турар. Социал талазы-биле чөптүг ниитилелди тургузарынче угланган Национал хосталганың Сандиножу фронтузунуң күжениишкиннерин бүрүн деткээнин олар илергейлеп, революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаарынга быжыг шиитпирлиин медеглеп турарлар.

Сандиножу фронтунуң программазының эчизинге чедир боттанырынга, Рейганның администрациязының болгаш оон дээрбечи чалчаларының өжээтен чимзениишкиннеринге ойтур шавыышкынны таварыштырарынга быжыг бузурелди НХСФ-ниң Национал удуртулгазының кежигүнү, республиканың иштики херектер министри Т. Борхе илергейлээн. АКШ-тың үрегдекчи болгаш өжээтен хөделиишкиннери турза-даа, Никарагуаның улузу революстуг демократияны быжыглаарын үргүлчүлеп турар болгаш моон соңгаар-даа үргүлчүлээр деп, Манагуага болган массалыг митингиге чугаазынга ол медеглээн.

Сандиножу фронт америк империализмниң мурнунга дискек кырынга кажан-даа олурбас. Мөлчүкчүлерниң болгаш дарлакчыларның «демократиязы» биске херек чок. Ындыг «демократияны» президент Рейган болгаш АКШ-ка саттынган чалча ёзу-чурумнар Латин Американың улустарынга албадап турар. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эрге-ажыктарынга НХСФ шынчы деп Т. Борхе чугаалаан.

АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң саттыныкчы чалчаларынга — чепсектиг контрреволюстуг дээрбечилерге удур соксаал чок чидиг демиселдиң байдалдарында соңгулда мурнунуң кампаниязын чорудуп турар.

Никарагуаның демократтыг хөгжүлдезинге моондактаар дээн Вашингтоннуң кем-буруулуг планнарын болгаш оралдажыышкыннарын Нобель шаңналының лауреаттары Д. Уолд болгаш Л. Паулинг олар шыңгыы буруу шапкан. Рейганның администрациязының милитарисчи угланыышкынны чүгле Төп Американың улустарының эвес, харын-даа бүгү чериниң кижилерниң айыыл чок чоруунга кыжаныышкын болуп турар деп, сураглыг ол америк эртемденнер медеглээн.

ҮЕ-БИЛЕ ДЕҢГЕ

ПРАГА. Чехословак Социалистиг Республикада тудуг дажының эң улуг дээн бүдүрүкчүзү — Братислава заводунуң чаартырының амыдыралчы чугулазын амгы үениң чуртталга бажыңнарлыг райоңнарының калбак тудуу, оруктарны чаартыры, чаа транспорт магистральдарын шээри болдурупкан. Янзы-бүрү хемчээлдиг кылдыр үүредип каан тудуг дажы бүдүрер талазы-биле автоматчыткан технологтуг шугум ам безин заводта ажылдап турар. Совет Эвилелинге кылган, даш үүрмектээр бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны башкарар чаңгыс оператор-диспетчер пультузун башкарып орар. Ам-даа ындыг каш-даа шугумнарны ажыглалга киирерин, чүдүрүкчү күчүлерниң ажылгыр аргазын дыка улгаттырарын бодап турар. Белен продукцияны сөөртүрүнүң тергиин эки кылдыр тургускан системазы анаа идиг берип турар. Үүрмек даштап келген чүък машиналары бичии-даа анаа турбас.

ТИИЛЕЛГЕГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

УЛАН-БАТОР. Хубсугул флотилиязының транспортчулары чылдың планныг онаалдаларын мурнаан темпилер-биле күүседип турар, ол дээрге экспорт-импорттуң улус ажыл-агыйжы чүъктерин сөөртүрүн боттандырар Моолда кара чаңгыс флотилия-дыр. Олар бо чылдың баштайгы чеди айларының социалистиг хүлээлгелерин база чедиишкинниг боттандырган. Боттарының чедиишкиннерин олар республиканың амыдыралында кайгамчыктыг юбилейге—совет болгаш моол шериглерниң Халхин-Гол девискээринге япон агрессорларны ашкан төөгүлүг тиилелгезинге тураскаадып турар. Хубсугулдуң транспортчулары бо чылгы эжиндириишкин эгелээн үеден бээр ниитизи-биле чүс-чүс муң тонна чүъктерни сөөрткен, оон аразында: көдээ ажыл-агый машиналары болгаш үлетпүр дериглери, ыяш материалдар, калбак хереглел бараанпары, кывар чүүлдер бар. Найыралдың суг оруунуң флоду үргүлчү немежип турар.

ПЕКИНГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

ТОКИО. (СЭТА). Пакистанның даштыкы херектер министри С. Якуб Хан бо чылдың июль төнчүзүнде Пекинге чораан дугайында моон мурнунда-ла дыңнаткан турган. Кыдат удуртукчулар-биле оон чугаалажыышкыннарының кол темазы — «афган айтырыг» дээр хоозун чүүл болган.

Пакистанда турар афган контрреволюстуг дээрбечилерниң лагерьлериниң чамдыызын Кыдаттың девискээринче шилчидер дугайында кыдат удуртукчулардан Пакистанның амгы чагырыкчылары дилээн.

Афган контрреволюстуг дээрбечилер сөөлгү үеде АКШ-тан хөй боо-чепсекти, ылангыя улуг үгер-бооларны, самолёттар дужур адар ракеталарны ап эгелээнин чугаалажыышкыннарның үезинде айыткан. Ындыг чепсектерни ажыглап билир кылдыр дээрбечилерни өөредирин чүгле Кыдаттың девискээринге боттандырар аргалыг болуп турар.

ЧАЗАКТА ТОМУЙЛААШКЫННАР

ДЕЛИ. Индияның чазааның составында чаа томуйлаашкыннар болганының дугайын ында албан хуузу-биле чарлаан. Индияның камгалал министринге Ш. Б. Чаванны томуйлаанын ЮНИ агентилел дыңнаткан. Ам болур соңгулдаларга Индияның чаа оралакчы президентизи албан-дужаалга чагырыкчы Индий национал конгресс (И) партияның кандидады кылдыр депшиттирген Р. Венкатараманның орнунга оон киргени ол. Моон мурнунда ирригацияның күрүне министри албан-дужаалга турган Р. Н. Мирдха даштыкы херектерниң күрүне министри апарган. Ынчалза-даа даштыкы херектер министерствозун удуртуруун премьер-министр Индира Ганди бодунга хевээр арттырган.

Көдээ хөгжүлдениң күрүне министри Харинатх Мишраны ирригацияның күрүне министринге томуйлаан. Көдээ хөгжүлдениң министерствозун кадык камгалалының болгаш өг-бүлениң чаагай чоруунуң министри Мохсина Кидваи удуртур.

(СЭТА).

ГФР. Ядролуг дайынның айыылын чайладыры, космос делгеминге милитаризацияны болдурбазы — Геттингенеге болган делегей конгрезиниң киржикчилериниң сагыш салган кол айтырыы бо. Дыка хөй чурттарның, оон иштинде Совет Эвилелиниң эртемденнери шупту—2,5 муң кижи киржип турар ол улуг шуулган «Тайбыңның херээ дээш боттарының харыысалгазын медереп билип тура эртемденнер космосту милитаризастаарының айыылындан кичээндирип тур» деп кыйгырыгның адаа-биле эрткен.

Геттингенениң төп шөлүнге улуг чыскаал конгресстиң хемчеглери ёзугаар болган, оон киржикчилери АКШ-тың администрациязының боо-чепсекти космоска эндере бүдүрер дээн оралдажыышкынын шыңгыызы-биле буруу шапканнар. «Сылдыстар дайыны — бөмбүрзекке айыыл-дыр» деп кыйгырыгның адаа-биле ук чыскаал эрткен.

ER WARNEN VOR DER
WELTRAUMS

ЧУРУКТА: хөй-ниитиниң көскү ажылдакчызы, мурнунда НАТО генералы турган Нино Пастинин чыскаалганнар мурнунга чүве чугаалап турары.

Г. КУЛЬБИЦКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

СЕНАТОРНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сенатор-демократ Алан Крэнстон (Калифорния штат) АКШ-тың конгрезинге медеглел кылган болгаш Пакистанга улуг хемчээлдиг америк шериг дузаламчызын шыңгыы буруу шапкан. АКШ-тың Пакистанга 3,2 миллиард доллар өртектиг шериг дузаламчызын бээр дээн программазының күүселдезин соксадырынче ол кыйгырган. Бирги ээлчегде амгы үениң эң болбаазырангай болгаш айыылдыг Ф-16 деп америк реактивтиг хыдыкчы-бомбалакчы самолёттарны Пакистанга бээрин соксадыры эргежок чугула деп, сенатор медеглээн.

ДЕМДЕГЛЕЛДЕР

Давид КУГУЛЬТИНОВ. Калмыкияның улустуң шүлүкчүзү.

Демдеглелдер Ленинниң! Демниг бодал!
Демги исти улап ушкаш...
Өртемчейниң бүгү өңү мында сиңген,
Өршээл чоктар база мында сынмарлашкан...
Кайгамчык дээн чаа шагның агымы мында.
Кажангыдан көскү болуп чаяаттынган.
Олуруг-дур! Кижи мында камгалалда,
Оон ынай Төөгүнүң шимчээшкини...
Чүрээм-биле холдарымның ууи бодап.
Чүс-чүс чылдар өттүр көөрүн билип ор мен.
Хостуг, чаагай күрүнениң шапкын хөгжүү —
Хоор-сарыг Айже ужуп органзыг боор.

* * *

Айыыл-халап, айыыл-халап!
Ак шаң дүвү сыгыргылаан.
Ооң ындын ыызында
Оргу ховум дүвүрелин бодап ор мен.
Кадарчылар—өннүктерим мында болгай,
Кайынар-даа оларны чер утпайн көргер.
Харлыг хөртүк аразында кымнар барын
Хайыы черде өөрү улам сактып, хөлзээр.
Бодалдар-даа аңаа ыяк ужуп чедер,
Боттарывыс ырак-даа бол, дуза болур.
Камгаланып болурунуң аргазы бар.
Карыш хире орук дурту арткан ышкаш...

* * *

Сөөлгү шагы каккан өгбе биле-тура,
Сөктүп келген улузунга чагыын берген:
«Арттың дөжүн үнмейн ора, кылык-даа хөй,
Аас-кежиин деңге чооглап чорунарам.
Салымнар дөзү болур — чуртувуска бараан болгар.
Шак-ла ынчаар эрлер болуп артып көргер.
«Мени ам черле каап көргер, чорунар»—дээш,
Мерген холун эжиктиве углап каттан.
Саргылдыр оң чуруттунган арнындыва көре-көре,
Чангыстап-ла улус оожум үнүвүткен.
Өлүр өйүн чажырыпкан чоргаар эр-даа,
Өөрүн ынчаар кошкак түрлүг үдеп каттан.

* * *

Чүлдү-чүрээн ханызындан хей-ле черге,
Чүс-чүс харлыг делегейге адааргава!
Хоор чоннуң чурттталгазы кыска-дыр деп,
Хомудалдыг частырыгны кыла бербе.
Хензиг хуусаа ышкажыл дээш, хинчектенме,
Хей-ле черге түрей бээриң билип чору.
Уран-мерген делегейниң арнын көөрде,
Узун хуусаа чогум ол деп сактып чору.
Кежик-чолга бараан болур хүлээлгевис
Кедизи ында сиңникенин утпайн чору.
Мөнге чүве. Хандыр бодап көөр болза,
Бөгүнгү бо хей-аът кирген соруглал-дыр.

Очулдурган **М. ДОРЖУ.**

УРУГЛАРНЫҢ ХӨГЖҮМ ШКОЛАЗЫНДА

Бо сөстерни мөңгүн-тайгажылар он ийи чыл мурнунда чүгле солуннардан номчуур азы радиодан дыңнаар аргалыг турган. Тывага ооң иштинде районга улус чырыдышкынының хөгжүлдези, музыка, танцыга, уран чурулгага, чазанылгага биче чаштарның эстетиктиг негелде-херекселдериниң өскенин республиканың бо ырак-узак булуңунга уругларның хөгжүм школазын тургузуп ажыдары амыдырал негеп келген. Оортан бээр школаның өөреникчилериниң саны 50-ден 144 кижи чедир өскен. Баштайгы доозукчулардан 11 кижи аңгы-аңгы чылдарда Кызылдың уран чүүл училищезинче кирген.

Чурук башкызы В. Алдын-оолдуң сагыш човаашкыны чүгле музыка школазында шактары-биле кызыгаарлаттынмас. Ооң төрээн школазынга, уран чүүл училищезинге шимелде каасталга талазы-биле шиңгээдип алган билиглери район организацияларынга көскү агитация дерилгелеринге база ажыглаттынып турар. В. Алдын-оолдуң клазынга кире бээрге, кандыг-ла бир чурт-шинчилел музейи сагышка кирер. Ында ниити билиг школазының чурулга кичээлдеринге ажыглаар гипс, угулза-хээлерден аңгыда, орус совет классиктериниң пейзаж, портреттери, тыва улустуң ховартаан эдилелдери — ыдыржак, ээр, көгээржик, ожук, хөнек өске-даа ыяш, демир-дес херекселдер аймаа, те-чүнма, аргар-кошкар, аът, буга баштары, тулуптай сойган аң-мең дүрзүлери — черле чүнү чок дээр! Оларны көрүп чураш өөреникчилер чүгле хевир-дүрзүлерни каракка олчаап көзүлдүр дамчыдар эвес, харын тыва черниң эрте-бурунгу төөгүзүнүң, бойдус байлааның дугайында өөредилге кижизидилгелиг билиишкиннерни алырлар.

Күш-ажыл кичээлдерин хөй чылдарда эрттирип кадржаан башкы Кан-оол Хертек бо школада чазанылга-сиилбилге клазын ийи чыл ажыр удуртуп турар. Мында база-ла ындыг. Ол агальмолит хевирлиг чымчак даш, дазыл, дыт чөвүрээзинден, мыйыс, сөөктен, чуга демир кескиндилеринден, шуугайдан чүүл-бүрү дүрзү хевирлерни өөреникчилеринге чазадып, чондуруп, оюп, хевирледип турар. В. Алдын-оолдуң, К. Хертектиң чурулга, чазанылга кичээлдеринге кылдырткан ажылдарын — аң-мең, мал-маган, эт-херексел, тудуг-суур, бойдус чурумалының, кижилер дүрзүлери ажылдарының делгелгелерин ССРЭ-ниң 60 чылы, «Мөген-Бүрен» совхозтарының хойжу бригадаларынга, — район төвүнүң партия, совет, культура бажыңнарынга, Кызыл, Красноярск хоорайларга чаңгыс эвес удаа организастаан. Ол талазы-биле көрүкчүлер чогуур үнелелдерни берген.

Башкы Калбак-оол Салчак — школада бар бүгү хөгжүм херекселдериниң талазы-биле делгем билиглиг, талантылыг концерт башкарыкчызы, дирижёр, музыка теориязы-биле шыырак чепсегленген башкы. Районда чоруттунуп турар уран чүүл көрүлделери, конкурстар ооң дорт киржилгези-биле эртип келген. Валентина Хертек баян, фортепиано ойнаарындан аңгыда, тааланчыг үнүг.

Школаның директору, аныяк коммунист Демир-оол Комбуевич Салчак Кызылдың уран чүүл училищезин, ооң соонда башкы институдун дооскан соонда Кызыл-Мажалыктың, Хандагайтының музыка школаларынга улустуң хөгжүм херекселдериниң башкызынга, Культура министерствозунуң методизинге үре-түңнелдиг ажылдаан, ам Мугур-Аксында уран чүүл школазын ажылагыйжы ёзу-биле удуртуп, хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип турар.

С. МОЛДУРГА.
Мугур-Аксы суур.

Культура болгаш амыдырал

ХЕРЭЭЖЕН КИЖИ АМЫДЫРАЛДА БОЛГАШ ЧОГААЛДА

Техниктиг эртемнерниң доктору Елена Сергеевна Грекованың чогаалчы псевдоними И. Грекова. Ол номчукчуга билдингир «Кафедра», «Аалчылар бажыңының ээзи» дээш өске-даа тоожуларның болгаш чечен чугааларның автору.

ПМА-ның корреспондентизи чогаалчы-биле беседалашкан.

— Херээжен чогаалчыларның литература талантызында онзагай чүүл бар деп бодаар силер бе, Елена Сергеевна?

— Онзагай чүүл бар-даа болза, ол чамдыктарның бодап турары ышкаш, колдавайн турар. Херээжен чогаалчы херээжен кижиниң психологиязын эң эки билир деп бодаар мен. Чүге дээрге ол амыдыралда шупту чүвени боду көрүп турар болгаш уруглар дугайын сагыш-сеткилдиң ханызындан бижип турар. Харын чамдык чогаалчы эрлерниң номнарында херээженнер-ле хөй болур, ол хирезинде олар эр маадырның кыйызында чоруп турар.

Шыны-биле чугаалаар болза, «эр-даа», «херээжен-даа» дээр литература чок деп бүзүрээр мен. Харын эки азы багай чогаалдар бар, ынчалза-даа херээжен чогаалчыларның багай чогаалдарының хуузу эр чогаалчыларныындан ашпас деп бодаар мен.

— Херээжен кижиниң хөй-ниити ролюнуң дугайында чүнү бодап турар силер? Силерниң-биле алырга, мында эки, багай талалар бар бе?

— Мээң чогаадыкчы сонуургалым чүгле «херээжен салым-хуу» биле холбашкан деп чугаалап шыдавас мен. Бодумнуң кол ажылым дайы-биле (эртем, техника) колдуунда эр улус-биле таваржып турар мен. Чамдык чогаалдарымда кол черни херээженнер, оларның салым-хуузу ээлеп турар-ла харын. Чүге дээрге бодум шак ындыг чурттталганы чурттап эрткен мен: үш уругну кижизитпишаан, бажың ажылын эртем, педагогика болгаш чогаал ажылы-биле холбап келдим, ол берге дээрзин кончуг эки билир мен.

«Шупту талазы-биле кылан тас» шак ындыг плакат-чарлал аянныг херээжен кижиниң овур-хевиринге бүзүревес мен. Ол эки бүдүрүлгечи, идепкейлиг хөй-ниитичи, үлегерлиг ие, бажың ээзи болбушаан, номчуттунуп, театрлап, концерттеп турар... Ындыг херээженнер бар-даа ыйнаан, мен ындыг кижилерге таварышпаан мен. Ажылдап турар херээжен кижиге чамдыкта бир-ле айтырыг аскай бергилээр: чок-ла болза ажылы, чок-ла болза бажыңы (мээң бажың ажылым бергедеп турган).

Профессионал ажыл-чорудулгага чедиишкиннерлиг болуп турар херээженнерни алдаржыдып мактап тура, өг-бүлениң ёзулуг ээлери болуп турар аваларны уттуп болбас бис.

Херээжен кижиниң бүгү талалыг дең эргези кандыг-даа профессионал ажыл-чорудулгаже орукту ажытканы билдингир. Ол улуг чедиишкин-дир. Мында чедимче чок чүүлдер база бар: херээжен кижиге хөй-ле аар хүлээлгелер онаажып турары билдингир: ол чүл дээрге ажылы, ажы-төлү, бажың ажылы. Моон ужурундан дыка хөй херээженнер чүгле чаңгыс уруглуг болурун күзээр. Херээжен кижи кандыг-даа мергежилде чедип алырынга орук ажык.

— Кандыг херээженни эң онзагай деп бодаар силер? Силерниң чогаадылгаңарда ол канчаар көргүстүнгенил? Чогаалда силерниң ынак маадырыңар кымыл?

— Мен херээженнерни онзагайлап ылгавас мен. Маяковскийниң билдингир шүлүүнде ышкаш олар «эки-даа, кандыг-даа» болгулаар. Бодумнуң чогаал ажылымга шак ындыг онзагай херээженнерниң овур-хевирин тургузар бодаваан мен. Харын «Аалчылар бажыңының ээзи» деп тоожумда Вера Ларичева ынак маадырым болуп турар, чүге дээрге ол келир үезинге бүзүрелдиг, баштак-хөглүг, өске кижилерге өөрүшкүнү шаңнап турар кижи.

Чогаалда херээжен ынак маадырым норвег чогаалчы Сигрид Унсеттиң «Кристин, Лаврансттың уруу» деп төөгү романында маадыр болуп турар. Кристинниң овур-хевирин эрес-дидим, туруштуг, чоргаар кылдыр көргүскен.

— Херээжен кижиниң аас-кежинниге хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

— Херээжен кижиниң аас-кежиин, черле ынчаш кижиниң аас-кежиин тодарадыры берге херек. «Мең аас-кежиктиг мен» деп бодунуң дугайын ылап-ла чугаалаптар херээженнер турза-даа, ховар боор. Харын ынакшыл, ие кижиниң өөрүшкүзү болгаш ажылга чедиишкиннер-биле холбашкан аас-кежиинниң үелери турбайн канчаар...

Кижи черле ындыг, сагышка таарзынчыг эвес чүүлдер аас-кежиинден хөй ышкаш сагындырар. Амыдыралга болу бергилээр таварылгалар: бүтпейн барган өг-бүле чурттталгазы, ашааның азы оглунуң арагалаашкыны, чоок кижилерниң аарыы, херээжен кижиниң эктинге чүдүрлүп кээр бажың ажылының улуг чүъктери бо бүгүге чылдагаан болуп турар...

Бистиң чуртувуста бо талазы-биле хөй чүүлдер кылдынып турар. Ылангыя хөй уругларлыгларга болгаш бот-иелерге хамаарыштыр. Бо ажыл моон соңгаар улам ханылаар ужурлуг. Херээженнерниң бажың ажылын чиигедири-биле амыдырал хандырылгазын сайзырангайжыдары негеттинип турар. Ие болуру, уруглар кижизидилгези — ылап-ла долу утка-шынарлыг ниитилел ужур-дузалыг чүгүла херек дээрзин пропагандалаары херек болуп турар.

— Силерниң чогаадыкчы планнарыңар кандыгыл?

— Эртем ажылдакчыларының амыдыралын көргүскен романны бижип доостум. Херээжен салым-чолдар дугайын ында хөй чугаалап турар. Кол маадыры херээжен кижи болуп турар тоожуну бижип турар мен.

Виктория ЛАВРЕЦКАЯ беседалашкан.

(ПМА).

ЧУРУКТА: Совет Молдавияның аныяк хамаатылары.
Б. КАПНИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаЗы.

ДИПЛОМНУ ТЫВЫСКАН

«Сибирьни болгаш Ыраккы Чөөн чүкту маадырлыг шиңгээдип алганы» деп Бүгү-российаның театр фестивалынга республиканың хөгжүм-шии театры О. Перекалинниң «Хайнышкынныг шуугум» дээр драмазы-биле киришкен. Тургусканы режиссёру С. Петренко, чурук каасталгазы В. Шульганы. Чөөн Сибирьниң улуг эвес демир-орук станциязынга болган болуушкунну көргүскен ук шиини тургусканын фестивальдың жюризи эки деп демдеглээн.

Театр коллективиниң байырлыг хуралынга О. Перекалинниң «Хайнышкынныг шуугум» деп шиизин тургусканы бөлүкке РСФСР-ниң Культура министерствозунуң, РСФСР-ниң Чогаалчылар база Композиторлар эвилелдериниң болгаш Бүгү-российаның театр ниитилелиниң президиумунуң дипломун тывыскан.

Чаа шаңналга театр коллективи хей-аът кирип, моон-даа соңгаарты тургустунар ажылдарының утка-шынарынче улам кичээнгейни күштелдирип, Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш кызып ажылдаар дээрзин театрның директору Х. Ширин-оол дипломну ап тура чугаалаан.

Бистиң корр.

КӨДЭЭ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНДА

Чыраа-Бажы көдээ Культура бажыңы — районда эки ажылдыг культура одагларының бирээзи. Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур ону дерип, септээр ажылдар чогуур деңнелде чоруп турар. Ооң иштики болгаш даштыкы дерилгези эки.

Культура бажыңының даштында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр оларның шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче ажылчы чонну кыйгырып турар плакаттар, лозуннар астынган. Совхозта партия комитеди, Культура бажыңының ажылдакчылары, ооң директору көдээ Культура бажыңының ажылын экижидери-биле боттуг хемчеглерни ап турар.

Культура бажыңының көрүлде залының, фойезиниң, библиотеканың иштики дерилгези база көрүштүг. Ында совхозтуң мурнакчыларынга тураскааткан стендилерни кылган. Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан аянныг дерээн стендилер ону улам каастап турар. Көдээ Культура бажыңының коллективи кышка амдыгааштан эгелеп хынамчалыг белеткенип турар. Одалга системазының септелгезин дооскан. Соңгаларны, шаланы будуп дозулаан.

Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери районнуң болгаш республиканың уран чүүл көрүлделеринге идепкейлиг киржип, каш удаа шаңналдыг черлерни ээлеп келген. Амгы хүннерде көдээ артистер чайлагда малчын коданнарже болгаш сигенчи звено бригадаларынче концерттиг залдаашкынны доктаамал чорудуп турар.

1984 чылдың чайгы үезинде ооң кино көргүзер аппаратураларын солааны көдээ Культура бажыңының ажылынга улуг дуза болган. Ында Ленинградтың оптика-механика каттыжыышкынынга бүдүрүп үндүрген 23 — КПК деп чаа аппаратураны тургускан. Ооң мурнунда турган аппараттарга деңнээрге ооң чырыы күштүг, үнү улам тода, көстүрү эки. Ону эптеп тургузарын районнуң кино четкизиниң директору А. Д. Сат кылган. Аппараттарны эптээр ажыл доозулганда, ону Кызылдан түскай комиссия кээп хынап, хүлээп алган. Ону ажылдадырынга районнуң кино четкизиниң хоочун мастери киномеханик А. С. Танов киришкен.

К. МОНГУШ.

Аржаан, ооң девискээри

Бойдустуң боду бүткен база бир чурумалдыг чараш булуңун аянчыды каастап чыдар Кара-Суг аржааны даг ийинде узун-узун ногаан дыттарлыг дөргүнде шоргалардан мөңгүннелдир агып, дүн-хүн чок аян тудуп ырлап чыдар. Аржааның ат-сураа, ооң кадыкшыдылгага болгаш дыштанылгага ажык-дузалыы улам-на калбарып турар. Чылдың-на он-он кижилер чүгле Тываның районнарындан эвес, харын кожаларывыс Красноярск, Алтай крайлардан безин чедип кээп, кадыкшылын экижидип алгаш, өөрүшкүлүг чанып турар.

Кара-Суг аржаанынга дыштанырындан аңгыда, ук аржаанга чүстери, баары, ижин-шөйүндүзү аарыг болгаш чартыктап аараан кижилер кирген, сегип турарын тус черниң чурттакчылары чугаалажып турар. Ук аржаан Кызыл — Чадаана аразында чазаглыг автооруктан ырак эвесте турары дыка таарымчалыг болуп турар.

Ынчалзажок Кара-Суг аржаанынга чогум кандыг аарыгларны эмнеп болурул, ук аржаанга кирериниң чуруму кандыгыл дээр дугайы билдинмес, доңчу тайылбыр бижимел чок болуп турар. Аржаандан 17 километр черде турар Ак-Туруг суурда эмнелге ажылдакчылары ындыг тайылбыр бижимелди кылыры база өй-өйде аржаанга кээп, чонунуң кадыкшыл байдалын сонуургап, арга-сүмелерни бээри дыка күзенчиг.

Ол улуг оруктап эртип турар аар-чиик автомашиналарлыг, тракторлуг болгаш мотоциклдиг кижилер аржааның үнүп чыдар дөзүнге чоокшулаар дээш, ооң чечектелип чыдар чараш ногаан шыгын чаза бастырып, аржааның, девискээриң бензин, керосин болгаш кывар-чаар материалдар-биле, ол ышкаш арага шили, консерва хааржактары, саазын-биле бокталдырып турар. Эрткен чылын чорумал автомашиналарының, тракторларының болгаш мотоциклдериниң доктаар черин айыткан орук демдектери турган болза, олар ам чок болганы-биле автомашиналар, тракторлар, мотоциклдер ээлери кара туразында аажылап, чаза бастырып турар. Ол ышкаш «Ак-Туруг» совхозтуң чүък машиналары болгаш тракторлары ийи-чаңгыс кижилер олуртуп алган, Кара-Сугда малчыннарже аргыжар дээш, дыштаныкчыларның майгыннарының аразы-биле шапкылажып, довурак-доозунну доюлдуруп турары — хүндүткел чок чорук.

Улуг-Хем районнуң КАИ ажылдакчылары Кара-Суг аржаанынга өй-өйде кээп, чорумал автомашиналарының, тракторларының болгаш мотоциклдериниң аржаан девискээрин кара-тевиски кылдыр чаза бастырып, оларның анаа хөй шак иштинде «дыштанып» турарын соксадыр, автомашиналарны улус ажыл-агыйынга чөп ажыглаарын хандырар талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры күзенчиг.

Кара-Суг аржааның чөп ажыглаар, арыг-шевериң сагыырын чурумчудар, автомагазиннерни келдирип, хлеб-биле ында чонну хандырар дугайында Ак-Туруг көдээ Советтиң күүскому чогуур дузаны чедирер болза эки.

А. БОРБАК-ООЛ.
Кызыл хоорай.

Нези-биле селгүүстээшкинде (чаа төрүттүнген гиппопотам швецар Базель хоорайның зоопарыгында).
Кейстон—СЭТА-ның фотохроникаЗы.

ТВ

АВГУСТ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт. 9.15 — Документалдыг фильмнер. 9.50 — «Будильник». 10.20 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.20 — «Кадыкшыл». 12.05 — «Эртенги почта». 12.35 — «Көдээниң шагы». 13.35 — «Музыка киоскузу». 14.05 — Уругларга фильм. 15.10 — «Аян-чорукчулар клуву». 16.10 — Мульт-фильм. 16.30— Бөгүн —Демир-орукчунуң хүнү. 17.00 — «Күштүглер, кашпагайлар, хөглүглер...» 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 —Музыкалыг дамчыдылга. 19.35 — «Фигаро—здесь, Фигаро — там». Уран-чечен фильм. (Италия). 21.00 — «Үе». 21.35 — Фильм-шии. 22.25 — Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Арарат». 23.55 — 00.05 —Телемедээлер.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Концерт. 8.35 — Документалдыг фильм. 9.00— Орус чугаа. 9.30 — Концерт. 10.30 — Документалдыг телефильм. 11.00 — Концерт. 11.30 — «Алдар-Косе и все, все, все». Телешии. 12.40 — Документалдыг телефильм. 12.55 — «Человек на полустанке». Уран-чечен телефильм. 14.00 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.15 — Концерт. 14.45 — Боодалгага ССРЭ чемпионады. 15.15 — Фильм-концерт. 16.20— Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 16.50 — «Мужество». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 17.55 — Фильм-концерт. 18.45 — «Кино көрүкчүзүнүң эдериичизи». 19.30 — Документалдыг телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Концерт. 21.00 — «Үе». 21.35—22.35 — «Спорт для двоих». Уран-чечен телефильм. (ЧССР).

АВГУСТ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футбол тайылбыры. 9.26 — Фильм-концерт. 10.05 — Фильм-шии. 11.35—11.40 — Телемедээлер. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.10 — Фильм-концерт. 16.00—Р. Л. Стивенсонуң романынга тургускан үш сериялыг уран-чечен фильмниң бирги сериязы— «Остров сокровищ». 17.00— Объектив. 17.35 — Чалыыларның чогаадылгазы. 18.00 — Ажыл-херектер болгаш кижилер. Владивостоктуң транспорт белдириниң ажылының дургулгазының дугайында. 18.30 — Москва хоорайның херээженнериниң камерлиг хорунуң концерти. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—«Камера делегейже көрүп тур». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы И. Фесуненко чорудар. 19.50— «СЭТА-га медээлээрни дааскан». Он сериялыг телефильмниң алдыгы сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Футбол тайылбыры. 22.05 —«Кырган-аавалар институду». Телешии. Автору— А. Радионова. 23.15—23.35 — Бөгүн делегейде.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20—Документалдыг телефильм. 8.50 — «Оттурукчу». 9.20—«Спорт для двоих». Уран-чечен телефильм. (ЧССР). 10.15 — Документалдыг телефильмнер. 10.45 — И. Стравинский. «Петрушка» балеттен сюита. 11.25 — Фильм-концерт. 12.10—«Новый дом». Уран-чечен фильм. (КНДР). 13.25 — «Эртем болгаш амыдырал». 13.55 — Орус чугаа. 14.25 — Фильм-концерт. 14.55 — Белоруссияга партизан шимчээшкиниң хоочуннары-биле школачыларның ужуражылгазы. 15.35—15.40 — Телемедээлер. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Киножурнал. 18.30 —«Найыралдың оруктары-биле». Болгария, Финляндия, Индия, Япония чораан аян-чорукчулар-биле ужуражылга. 19.00 — Телефильм. 19.15—«Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Чүнү номчуурул. 21.00—«Үе». 21.35 —«И вечный бой... Из жизни Александра Блока». Уран-чечен телефильм. 22.45— Ортаакы чүс чылдарда Казахстанга архитектура тураскаалдарының дугайында. 23.00—00.50 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Днепр»—СКА.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

ЭШТЕР НОМЧУКЧУЛАР!

1985 чылда «Шынга» чагыдылга эгелээн.

Чагыдылганы «Союзпечать» организациялары, харылзаа салбырлары, парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары хүлээп алыр.

Хоорайлар аразынга чоруур 1-ги болгаш 2-ги класстарның чолаачыларын, бүдүрүлге участогунуң мастерин, контролёрларны, автобустарга чоруурунуң талоннарын болгаш билеттерин тарадыр кондукторларны, сумкалыг ажылдаар кассирни, автобустар хааржактарындан көпеектер уштур кондукторларны, диспетчерни, секретарь-машинакчыны, малярны, мотористерни, токарьларны, автоэлектриктерни, машина септээр слесарьларны, кол механик килдизинге слесарьларны, дүнеки болгаш хүндүскү ээлчеглерде ажылдаар автобус септекчилерни (слесарьларны), чурукчуну Кызылдың пассажир автобүдүрүлгези чалап турар.

Адрези: Кызыл хоорай, Найырал кудумчузу, бажың № 55, кадрлар килдизи, ажылдаар шагы эртенгиниң 8-тен кежээкиниң 17 шакка чедир, телефону 2-13-32.

Автобустарга ажылдаар «Д» категорияның чолаачыларын өөредир курстарга хүлээп алышкынны Кызылдың пассажир автобүдүрүлгези үргүлчүлеп турар.

Өөренир хуусаазы 5 ай. Өөренип турган үезинде курстарның дыңнакчыларынга айда 90 рубль стипендияны бээр болгаш курстарны дооскаңнарга 2-ги класстың чолаачызының мергежилин бадыткаан документини тыпсыр.

Өөренип кириринге эргежок чүгула чүүлдер: хоорайга кирип бижиткен турар, назыны 20 хардан куду эвес болгаш билии 8 класстан чавыс эвес болур.

Кичээлдер август 1-де эгелээн.

Автобүдүрүлге чериниң адрези: Кызыл хоорай, Найырал кудумчузу, бажың № 55 кадрлар килдизи, ажылдаар шагы эртенгиниң 8-тен 17 шакка чедир. Телефону 2-13-32.

КИНО

АВГУСТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киносборник 9.30, «Король джунглей» (2 сериялыг) 11.20, 14.10, 17.00, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Новый киносборник 9.30, 12.50, «Прерия» 9.50, 14.20, 16.20, «Укрощение строптивого» 18.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «В моей смерти прошу винить Клаву К» 10.30, 12.00, «Миллионы Ферфакса» 14.00, 18.00, 20.00 (узаткан), «Парк» 16.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Прощайте, голуби» 11.00, «Собака Баскервилей» 12.30, 14.30, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киносборник 15.00, «Алиби будет обеспечено» 16.10, 18.00 (узаткан) шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Танцор «Диско» (2 сериялыг) 12.00, 14.30, 17.10, 19.40 шактарда.

АВГУСТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Преждевременное лето» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бестрашный атаман» 9.10, 12.30, «Маринка, Янка и тайны королевского замка» 10.50, «Непобедимый» 14.10, 18.40, «Король джунглей» (2 сериялыг) 16.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Собака Баскервилей» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Не покидай меня. Амира» 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Возвращение с орбиты» 15.00, 16.50 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези:

667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң -20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2020.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1;

ТС—01545.